VIIKINGIT V. 999

MAANVILJELYÄ JA MINIKARJAA • LAIVA OLI ONNISTUNUT SEKASIKIÖ • EUROOPASSA YHTEISVALUUTTA • VIHREÄÄ MEIKKIÄ JA PARTA PALMIKOILLA • PANKKILOKERONA KUOPPA MAASSA • SIANLIHAA ILMAN VIHANNEKSIA

TIETEEN KUVALEHDEN LIITE

GALLA-ASUN TYÖKALU. *Rautainen sotakirves löydettiin hyvin rikkaasta ruhtinashaudasta noin vuodelta 970 Mammenista Tanskasta. Rautaan on taottu kuvioita hopealangasta.*

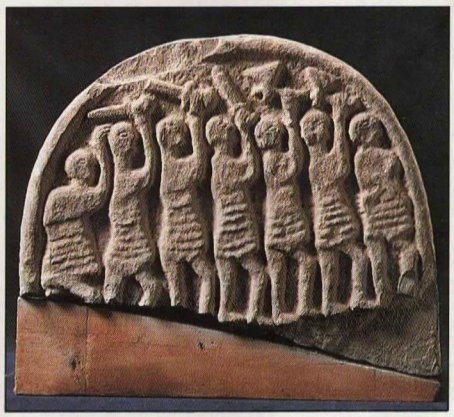

TUOMIOPÄIVÄN SYMBOLI
Lindisfarnen saaren luostari selvisi historiallisesta viikinkien hyökkäyksestä vuonna 793, jota pidetään viikinkiajan alkuna. Mutta luostarin munkit pelkäsivät suuresti viikinkejä sen jälkeen. Hautakivessä n. vuodelta 900 luostarin hautausmaalta kuvataan tuomiopäivää hyökkäävänä viikinkijoukkona.

ALUKSI RYÖSTETTIIN LUOSTARI

Lauantaina 8. kesäkuuta 793 viikingit iskivät ensimmäisen kerran. Kohteena oli luostari Lindisfarnen saarella Englannin itärannikolla. Munkit surmattiin tai vietiin pois orjiksi ja kalleudet rosvottiin.

Yksinään sijainneet ja suojaamattomat luostarit Länsi-Euroopan rannikoilla olivat viikingeille usein vastustamattomia kiusauksia. Ajan kuluessa monet niistä joutuivat hyökkäyksien kohteiksi ja pian kaikissa kirkoissa ja luostareissa rukoiltiin: »Säästä meidät, oi Jumala, normannien raivolta''. Normannit oli yksi aikalaisten monista nimityksistä Pohjolan väelle. Viikinki-sanan alkuperä on hämärän peitossa, mutta se saattaa olla johdettu Pohjolan muinaiskielen lahtea tarkoittavasta sanasta wik tai latinan sanasta vicus, joka tarkoittaa kylää tai kauppapaikkaa.

On vaikea osoittaa mitään tiettyä tekijää viikinkien ryöstöretkien alkusyyksi. Jo viikinkiaikana skandinaavit matkustelivat paljon ja tunsivat kaikkialla vallinneet runsaat mahdollisuudet vaihtokauppaan.

Kaikki viikingit eivät kuitenkaan tavoitelleet raakojen ryöstöretkien tuomia nopeita taloudellisia voittoja. Toiset lähtivät matkaan löytääkseen uusia maita muun muassa Pohjois-Atlantin saarilta. 1200-luvun lähteiden mukaan 900-luvulla matkaan lähteneet norjalaiset viikingit, jotka asettuivat asumaan Islantiin, Färsaarille ja Grönlantiin, vastustivat Norjan kuninkaan Harald Kaunotukan valtaa Norjassa.

Toisia viikinkijoukkoja taas lähti voimakkaiden Pohjolan kuninkaiden johdolla ottamaan vierailta kansoilta pakkoveroja ja valloittamaan suuria maa-alueita esim. Englannista ja Ranskasta.

Miekka ja kirves olivat viikinkien tärkeimmät aseet

Aseet olivat luonnollinen osa vapaan miehen henkilökohtaista varustusta. Yleisimpiä olivat keihäät, kirveet ja miekat.

Kirvestä käytettiin aseena vain Pohjolassa. Viikingit osasivat käsitellä kirvestä, eikä se ole ihmeellistä, sillä Pohjolan miehet kasvoivat kirves kädessä. Kirves ei nimittäin ollut pelkkä ase, vaan myös yksi työkaluista. Kaikki puutyöt tehtiin kirveellä. Sillä veistettiin pylväitä talonrakennukseen, halkaistiin puunrunkoja laivoihin, valmistettiin talouskaluja, kuten tynnyreitä, astioita ja kaukaloita sekä tehtiin päivittäiset polttopuut.

Varusteina Pohjolan sotureilla oli metalliheloin vahvistetut nahkaiset kypärät, joissa oli rautalevy suojaamassa nenää miekaniskuilta. Kypärät olivat täysin sileitä. Sarvekkaita kypäriä ei käytetty viikinkiaikana. Yläruumiinsa peittona hyvinvarustettu soturi kantoi kevyttä yhteentaotuista rautarenkaista tehtyä panssaripaitaa. Kaikilla oli edelleen pyöreä nahkalla päällystetty kilpi, jonka keskellä pyöreä metallinen kuhmu oli kädensijan suojana.

Miekkoja ja kirveitä käytettiin lähitaisteluissa. Niissä käytettiin myös keihästä pistoaseena ja se oli myös heittoase. Myös metsästysaseina käytetyt jousi ja nuoli olivat kuitenkin ainoat aseet, jotka kantoivat pitemmille etäisyyksille.

Viikingit toivat Pohjolaan suunnattomia rikkauksia ja paikalliset kuninkaat alkoivat lyödä metallirahaa. Ensimmäiset rahat Pohjolassa lyötiin Hedebyssä vuonna 825. Hedebyn kolikoiden aiheina ovat eläimet, taruolennot ja laivat. Kuninkaiden nimet tulevat Pohjolan rahoihin juuri ennen vuotta 1000. Sven Kaksiparta sai Tanskan kuninkaista ensimmäisenä nimenstä kolikkoon, Norjassa kuningas Olavi Tryggvenpoika ja Ruotsissa Olavi Sylikuningas. Esikuvina olivat englantilaiset rahat, joita lyötti kuningas Ethelred Neuvoton. Ethelred Neuvoton maksoi tuohon aikaan val-

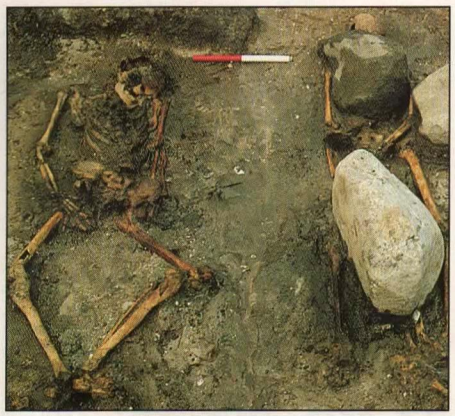

ORJA SEURASI MUKANA HAUTAAN
Orjan (vas.) kädet ja jalat on sidottu. Kaulassa on merkkejä siitä, että se on murrettu voimalla. Orja on haudassa vierellään nainen, jonka on täytynyt olla hyvin erikoinen. Naisella on haudassa mukana aseet ja ruumiin päälle on asetettu iso kivi. Kukaan ei halunnut hänen nousevan enää kulkemaan.

UUSI USKO VAHVISTI KUNINGASTA
Yksijumalainen uskonto sopi kuninkaalle, joka halusi yhdistää kansan ja Harald Sinihammas kastettiin 965.

VIIKINKIKASARMI
Tanskaan rakennettiin 980-luvulla neljä isoa viikinkilinnaa kaikki samaan ympyrämuotoon. Trelleborgissa oli myös 15 pitkäätaloa esilinnassa.

POHJOLAN VANHIN
Kolikko noin v:lta 825. Kuninkaiden nimet tulivat rahoihin hieman ennen vuotta 1000.

tavia määriä hopearahoja viikingeille yrittäessään saada aikaan rauhaa. Se ei onnistunut, sillä mitä enemmän hän maksoi, sitä enemmän viikingit vaativat. Vuonna 1002 hän määräsi Danelagenissa Englannissa asuneen Pohjolan väen surmattavaksi ja seurauksena oli joukkomurha. Silloin Sven Kaksiparta ryhtyi toimeen. Hän valloitti Englannin ja suisti kuningas Ethelredin vallasta.

Orjat olivat samassa asemassa kuin karja

Kaivaukset osoittavat, että sosaaliset erot olivat uskomattoman suuria koko viikinkiajan. Useimmissa maalaiskylissä yksi ainoa kartano oli paljon muita suurempi. Kaikki valta kylässä oli ison kartanon suurtilallisella tai ylimyksellä, jolla oli myös äänioikeus käräjillä.

Orjat olivat alimpana sosiaalisessa arvoasteikossa. He tekivät kaiken raskaan työn, eikä heillä ollut mitään oikeuksia viikinkiajan yhteiskunnassa, jossa oikeus oli yhtäkuin maaomaisuus. Orjat kuuluivat herralleen samaan tapaan kuin esim. karja. He eivät saaneet omistaa mitään, eivät avioitua ja orjien lapset olivat herran omaisuutta. Kuolemakaan ei tuonut vapautta orjuudesta. Melko usein orja sai seurata herraansa tämän hautaan sidottuna ja kaula katkaistuna.

Tarkkoja tietoja orjuuden laajuudesta ja orjien määristä ei ole olemassa. Mutta on useita lähteitä, jotka kertovat viikinkien ryöstöretkillään ottamista vangeista. Heidät tuotiin esim. Hedebyn markkinoille ja myytiin orjiksi. Orjat olivat Pohjolan kauppamiehille tärkeä kauppatavara.

Kristinusko vastusti periaatteessa orjuutta ja julisti, että orjillakin oli sielu, jolla oli tarve Jumalan pelastukseen. Orjajärjestelmästä luopuminen tapahtui kuitenkin hitaasti. Niinkin myöhään kuin tanskalaisen arkkipiispa Absalonin testamentissa vuodelta 1201 mainitaan orja, jonka Absalon halusi vapauttaa kuoltuaan.

Kuningas rakennutti suuria kasarmeja viikinkijoukoille

Viikinkiaikana Pohjolan kuninkaiden valta kasvoi. He perustivat nykyään tuntemamme pohjoiset valtiot ja suorituttivat suuria linnoitustöitä rakennuttaen mm. isoja linnoja. Nykyään niistä tunnetaan Tanskasta neljä: Trelleborg Sjellandilla, Fyrkat Jyllannin koillisosassa, Aggersborg Limfjordenin rannalla Pohjois-Jyllannissa ja Nonnebakken Odensessa. Kaikki linnat rakennettiin samaan ympyrämuotoon vuoden 980 molemmin puolin. Trelleborg ja Fyrkat on ajoitettu tarkasti dendrokronologian avulla eli vertailemalla vuosirenkaita hyvin säilyneistä puupylväistä, joita arkeologit ovat löytäneet linnojen kaivauksissa. Linnoja ympäröivät ympyrämäiset maavallit, joiden huipulla oli paaluaita. Vallin edessä oli vallihauta. Linnoituksiin oli neljä sisäänkäyntiä, yksi kuhunkin ilmansuuntaan. Porteilta kulkivat puupäällysteiset kadut linnan keskustaan. Linnoitusten sisällä oli neliömäisten kartanoiden malliin rakennettuja pitkiä taloja. Suurin linnoista oli Aggersborg. Siinä oli 12 neljän talon ryhmää ja talojen pituus oli 32 metriä. Kolme muuta linnaa olivat pienempiä: niissä oli tilaa neljälle neljän talon ryhmälle ja talojen pituus vajaat 30 metriä.

Ajoitukset viittaavat siihen, että Harald Sinihammas saattoi olla linnojen rakennuttaja. Häntä vastaan nousi kuitenkin kapina 986. Hänet syöstiin vallasta ja surmattiin 987. Hänen poikansa Sven Kaksiparta johti kapinallisia isäänsä vastaan ja nousi kuninkaaksi, mutta ei halunnut käyttää linnoja. Ne hylättiin ja rappeutuivat. □

KEVYT LYÖDÄ JA PISTÄÄ
Tämä 89,5 cm pitkä 2-teräinen miekka päättyi terävään kärkeen. Kädensijassa on upotuksia hopeasta ja messingistä. Terä oli ontto aseen keventämiseksi.

LAIVOJA KIRVEELLÄ JA SILMÄMITALLA

Torberg meni laivan viereen ja tasoitti reelingin kirveellään sileäksi rosoisista työn jäljistä. Kuningas ja muut saattoivat heti nähdä, että laiva oli paljon kauniimpi Torbergin veistämältä puolelta kuin toiselta. Kuningas kiitti häntä, pyysi tekemään laivan toiseltakin puolelta samanlaiseksi ja nimitti hänet esimieheksi siihen saakka, kunnes laiva olisi valmis.

Näin kirjoittaa Snorre Sturlason islantilaisessa saagatekstissä norjalaisesta viikinkikuninkaasta Olavi Tryggvenpojasta, joka hallitsi 1000-luvun lopulla.

Viikinkilaivat rakennettiin ilman piirustuksia. Laivanrakentajien silmämitta ja kokemus määräsivät valmiin aluksen ominaisuudet. Ensin laivanrakentajat valitsivat metsästä käytettävät puut. Pitkään emäpuuhun ja laivan kylkilaudoiksi he valitsivat korkeita ja virheettömiä tammia. Samalla he keräsivät joukon käyriksi kasvaneita tammia, joista tehtiin runkoa sisältäpäin tukevat kaaret.

Koko laivan pituinen emäpuu veistettiin. Sitten miehet sijoittivat kumpaankin päähän kaarevat vannaspuut. Kumpikin vannas veistettiin yhdestä puusta. Ne antoivat laivalle keulan ja perän muodot.

Sitten ryhdyttiin rakentamaan laivan laitoja pohjasta ylöspäin. Pitkät lankut halkaistiin suurista tammipuista. Viikingit eivät käyttäneet sahaa. Kirves oli heidän tärkein työkalunsa. Tammirungot halkaistiin tuoreina, jolloin kylkilaudat oli helpompi taivuttaa höyryttämättä laivan kylkien kaareviin muotoihin.

Kylkilaudat sijoitettiin hieman limittäin. Ne naulattiin rautanauloilla tai sidottiin yhteen nahkahihnoilla. Niiden raot tiivistettiin huolellisesti villalla tai tervaan kastetuilla eläinten karvoilla.

Kun laivan kyljet valmistuivat, oli sisäpuolisten vahvikkeiden vuoro. Laivanrakentajat asensivat paikoilleen kaaret pohjalle ja niiden päälle polvin tuetut poikkipalkit tukemaan laitoja. Ylimpään laitalautaan miehet koversivat reiät airoille. Eräissä laivoissa aironreiät voitiin sulkea luukuin silloin, kun niitä ei käytetty. Pitkin reelinkiä kulki lista kilville.

Masto seisoi mastonjalassa, joka oli kiinni emäpuussa. Mastoa piti pystyssä köysistö huipusta laivan kylkiin. Joissakin laivoissa oli kannella maston tukena erityinen mastokala, joka oli auki taaksepäin. Sen avulla viikingit saattoivat helposti nostaa ja laskea korkean maston. Kun he halusivat piileskellä esim. niemen takana, oli tärkeää, ettei masto noussut näkyviin.

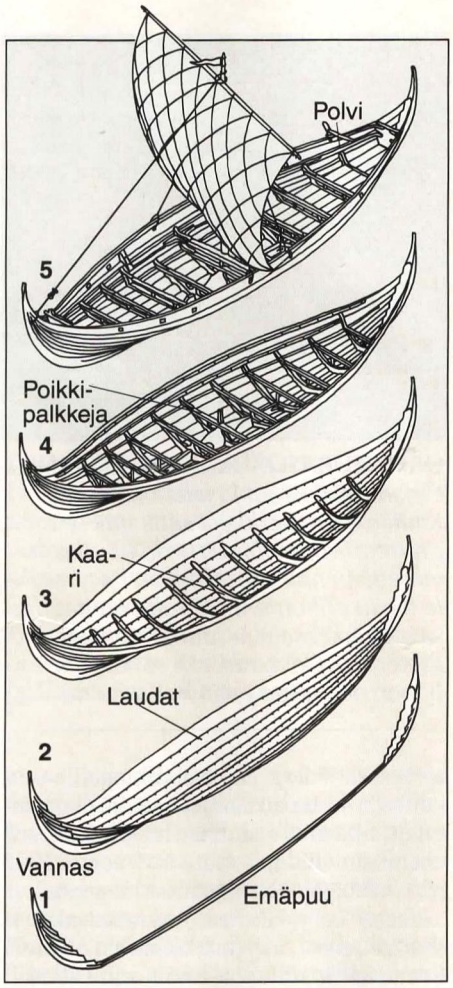

LAIDAT TEHTIIN ENNEN KAARIA
Emäpuun päihin kiinnitetään vannas, 1-2. Laidat tuetaan kaarilla, 3-4.

Maston kaatamisesta oli myös etua silloin, kun laivaa soudettiin.

Nykyajan tiedot viikinkilaivoista perustuvat arkeologisiin löytöihin. Parhaiten säilyneitä ovat Osebergista ja Gokstadista Norjasta löydetyt. Osebergin laiva on 800-luvulta ja Gokstadin laiva on noin 50 vuotta nuorempi.

Molemmat laivat ovat olleet upeita kuninkaan aluksia ja seuranneet omistajiaan hautaan. Tanskasta löydettiin viisi laivaa

PAISUNUT SOUTUVENE
Osebergin laiva 800-luvulta on on hieman sekalainen yhdistelmä soutuvenettä ja purjelaivaa. Laivalla oli vedessä melko matala varalaita ja vaikka siinä oli masto, sillä oli vaarallista purjehtia.

• Gokstadista löydetty laiva Norjassa on eräs suurimmista: pituus 23,3 metriä ja airopareja 16. Molemmin puolin on paikat 32 kilvelle. Laivassa on ollut jopa 70 miestä, joten airovuoroja voitiin vaihtaa.

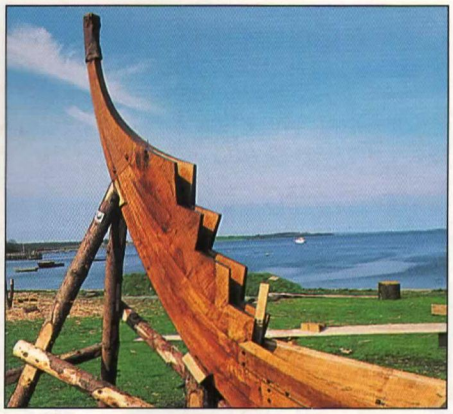

VANTAAT TEKEVÄT LAIVAN MUODOT
Vantaat kiinnitetään emäpuuhun. Laivaan tehdään laidat ja sitten kaaret.

TAMMET HALKAISTAAN KIILOILLA
Rungot kiilataan kahtia, sitten neljään osaan jne, kunnes saadaan laudat.

VIIMEISTELY KIRVEELLÄ
Laudat viimeistellään kirveellä veistäen ja kiinnitet. paikoilleen laivan laitoihin.

LAITALAUDAT OVAT LIMITTÄIN
Limittäin asetetut laitalaudat kiinnitetään toisiinsa rautanauloin.

POHJA TUETAAN PUUPOLVIN
Laivaa tukeviksi osiksi rakentajat valitsivat luonnossa vääriksi kasvaneita puita.

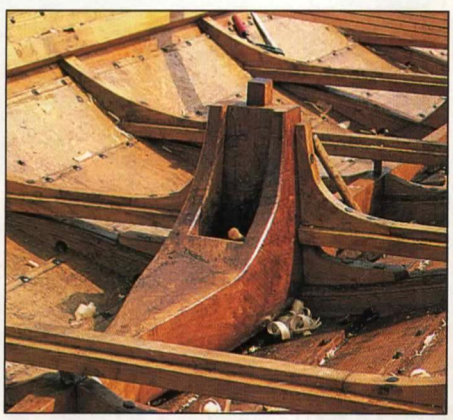

MASTONJALKA
Masto tuetaan emäpuun mastonjalkaan.

Roskilden vuonon pohjasta. Laivat ovat 1000-luvulta ja ne upotettiin sulkemaan pääsy vuonoon. Laivat ovat hyvin erilaisia. Kaksi niistä on pitkiä ja kapeita sotaaluksia, kun taas kaksi muuta ovat leveitä kauppalaivoja. Viides on ollut pieni kalastusvene. Toinen rahtialuksista on viime aikoina rekonstruoitu.

Viikinkimenetelmiä käyttäen 17,5 metriä pitkän laivan tekemiseen kului 15 000 työtuntia, joihin on laskettu myös 2000 rautanaulan takominen. Se vastaa neljän nykyaikaisen omakotitalon rakentamisaikaa nykytekniikalla. □

• Hyvässä tuulessa huippunopeus oli 12 solmua eli runsaat 22 km/h, mikä on kunnon nopeus purjealukselle. Viikinkilaivojen keskinopeus oli n 7 solmua. 30 miehen soutaessa nopeudeksi saatiin 5 solmua.

LAIVAN RUNKO TAIPUU KUIN MERIKÄÄRME

Norjalainen viikinkikuningas Olavi Tryggvenpoika antoi laivalleen nimeksi Ormen lange. Orm tarkoittaa käärmettä ja viikinkilaivat käyttäytyivät vedessä kuin käärmeet. Niiden kevyt ja joustava runko antaa periksi aalloille, kun taas nykyajan teräslaivat puskevat tiensä niiden läpi.

Purje oli uutta Pohjolassa. Se tuli juuri ennen viikinkiaikaa. Tuohon aikaan soutuvene oli kehittynyt täydellisyyteen ja niitä oli jopa 50 metriä pitkinä merikelpoisina aluksina. Laivanrakentajille purje toi ongelmia, sillä nämä kaksi eri käyttövoimaa asettavat laivan muodolle aivan erilaisia vaatimuksia. Soutuveneen on mieluimmin oltava kapea, matalalaitainen ja pohjaltaan melko tasainen. Purjelaiva tarvitsee enemmän leveyttä ja syvän kölin, joka estää sortumista tuulessa. Pohjolan laivanrakentajat onnistuivat 700-luvun aikana kehittämään oikean yhdistelmän: viikinkilaivan.

Purjelaivan ja soutuveneen yhdistelmällä oli hyvät käsittelyominaisuudet. Laivat kykenivät purjehtimaan avomerta esim. Englantiin ja pitkin Venäjän ja Euroopan jokireittejä. Laivat veivät viikingit koko Euroopan historiaan. □

ONNISTUNUT SEKASIKIÖ

Viikinkien soutuveneen ja purjeveneen risteytyksessä säilyivät kummankin tyypin parhaat ominaisuudet. Se selviää avomeren kovista tuulista, on kevyt ja voidaan vetää maihin satamista riippumatta. Sitä voidaan soutaa ja purjein se on nopea.

MENESTYKSEN YKSITYISKOHDAT

Jokainen pienikin yksityiskohta viikinkilaivoissa oli satojen vuosien kokemuksien tulos. Rungon vahvuus ja joustavuus oli yhdistelmä, joka syntyi laivan muodosta ja tavasta, jolla se oli koottu.

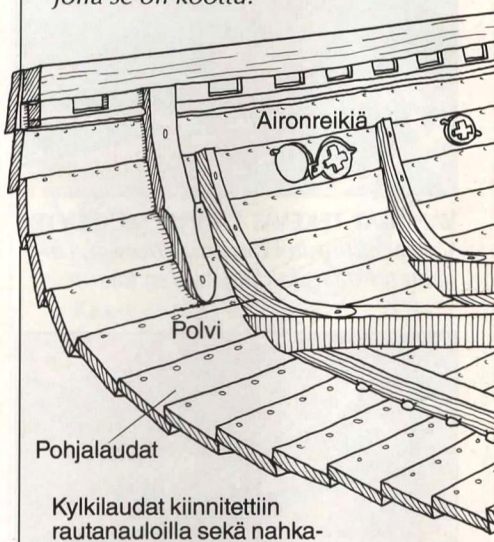

Kylkilaudat kiinnitettiin rautanauloilla sekä nahkahihnoilla. Nahkahihnoilla saatiin aikaan joustavuutta.

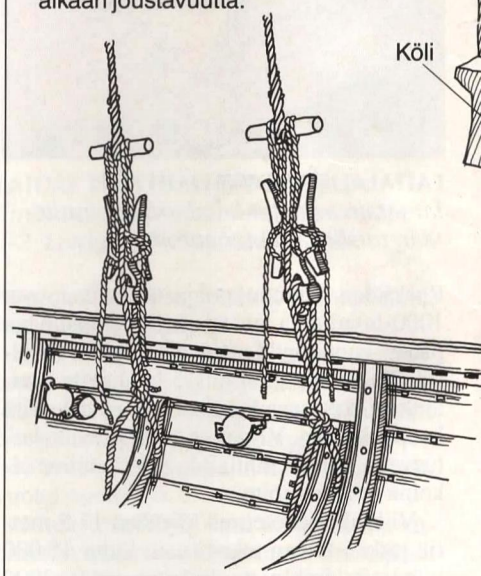

Rahtilaivoissa oli kansi vain keulassa ja perässä. Keskilaiva oli avointa lastitilaa.

Elävät eläimet, härät, lampaat, siat ja hevoset olivat tärkeitä kauppatavaroita.

Lastina saattoi olla jääkarhuntaljoja, hylkeennahkoja, suolakalatynnyreitä, kirveitä ja mursunhampaita.

Miehistöllä ei ollut mahdollisuutta suojautua sateelta ja tuulelta.

Mastoa pitivät pystyssä köydet, jotka oli vedetty sen huipusta laivan laitoihin.

Vannas

Vannas veistettiin yhdestä puusta. Niitä tarvittiin kaksi: keula- ja perävannas.

Lista kilville

Poikkipalkit

Kaaret

Jos viikingit eivät voineet vetää laivaansa maihin, he jättivät sen ankkuriin.

Laivaa ohjattiin isolla airolla, joka oli kiinni kulkusuuntaan katsoen laivan oikean kyljen ulkopuolella takana.

Mastoa tuki mastonjalka. Se on suuri emäpuuhun kiinnitetty puupölkky, jossa on reikä.

Kannella mastoa ohjasi nostettaessa ja laskettaessa iso puinen mastokala.

NÄIN RAAKAPURJEELLA

Kokeet ovat osoittaneet, että viikinkilaivoilla saattoi nousta tuuleen, kryssata. Tuuli tulee silloin isoon raakapurjeeseen vuoroin tyyrpuurista ja vuoroin paapuurista. Laivoilla saattoi nousta n. 60° tuuleen ja silti päästä 1,5-2 solmun matkanopeuksiin.

◀ VIIKINKI KAUPPAMATKUSTAJANA

Viikinkien kauppalaivassa oli lastitila keskilaivassa. 16-17 metriä pitkä kauppalaiva saattoi ottaa 24 t lastia ilman, että se vaikutti aluksen purjehdusominaisuuksiin. Viikinkien kauppalaivat olivat pääasiassa purjealuksia. Niissä oli vain 4-6 airoa, joita käytettiin ainoastaan käänneltäessä laivaa satamissa. Purjein viikinkien kauppalaivat saavuttivat yhdeksän solmun nopeuden.

KASSAKAAPPINA KUOPPA MAASSA

Suurmies lähti sotaretkelle Honista Norjasta 800-luvun puolivälissä. Ennen lähtöään hän kätki kaikki kalleutensa maakuoppaan. Suurmies ei palannut koskaan takaisin. Ehkä hänet surmattiin vierailla mailla ja hän vei salaisuuden aarteestaan mukanaan hautaan. Aarre löydettiin vasta 1834. Viikingit ovat jättäneet kaikkialle jälkeensä maahan haudattuja aarteita. Pelkästään Pohjolasta on löytynyt yli 1000 viikinkiaarretta, joissa on idästä ja lännestä saatua kultaa ja hopeaa. Lukemattomia muita kätköjä on löytynyt alueilta, joiden kautta viikingit kulkivat matkoillaan.

Muutamat aarteista ovat pieniä: esim. maahan on kätketty kourallinen lantteja ja pari helaa. Toisissa on useita kiloja jaloja metalleja. Enimmäkseen niissä on hopeaa, mutta kultaakin löytyy.

Kulta ei kuitenkaan ollut yhtä yleistä kuin hopea. Kaksi kolmannesta kaikista viikinkiajan kultakolikoista on peräisin kahdesta löydöstä. Toinen on Honin aarre. Se sisälsi alkuperältään frankkilaisia, roomalaisia, bysanttilaisia, arabialaisia ja englantilaisia rahoja. Niin laajalle viikinkien yhteydet ulottuivat.

Useimmissa aarteissa on sekaisin koruja ja rahoja. Kolikot kertovat, mistä Pohjolan rikkaudet olivat peräisin. Kolikoiden kirjoitukset nimittäin kertovat, missä ne on lyöty. 900-luvulla vallitsevia olivat islamilaiset kolikot Samarkandista ja Taskentista. Myöhemmin yleistyivät saksalaiset ja anglosaksiset kolikot. Suuret rikkaudet oli joko ryöstetty sotaretkillä tai koottu maksuilla, joita viikingit pakottivat voittamansa kansat suorittamaan. Viikinkit eivät olleet vaatimattomia. He koristautuivat mielellään ja esittelivät rikkauksiaan. Kolikot varustettiin usein metallisilmukalla, jotta ne voitiin ripustaa ketjuun tai ommella kankaaseen. Painonsa mukaan mitattu hopea oli yleinen maksuväline. Viikinkien maksaessa tavaroita he veistivät sopivan palasen hopeaa. Sillä ei ollut väliä, oliko maksuun käytetty hopea korusta tai kolikosta. □

● Suurin viikinkiajan aarre löydettiin Cuerdalesta Englannista 1840. Siinä oli yli 8500 esinettä, muun muassa harkkoja, kolikoita ja kaularenkaita, kaikki hopeaa. Kokonaispaino on 40 kiloa.

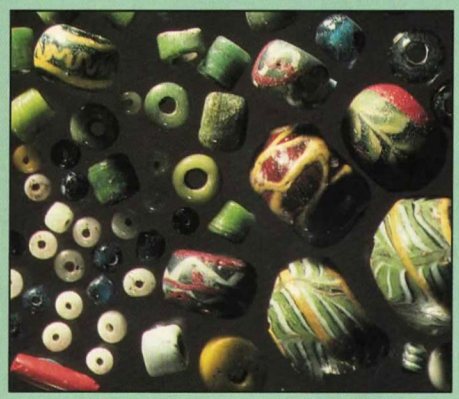

LASIKORISTEITA VIIKINGEILLE

Värikkäät lasihelmet olivat hyvin suosittuja. Osa helmistä tuotiin ulkoa, mutta usein paikoin Pohjolassa, mm. Hedebyssä ja Ribessä, oli lasihelmien tekijöitä, jotka valmistivat niitä tuodusta raakalasista.

SOLKIEN VALUA TUKUTTAIN

Monia viikinkiajan koruja sarjavalmistettiin. Niitä olivat muun muassa naisen asuun kuuluneet soljet. Ne valettiin savimuottiin, joka oli tehty soljen muotoisen vahamallin päälle.

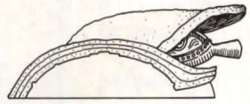

1. Savimuotti tehdään vahamallin päälle

2. Neulan kiinnitystapit

3. Kangas muotinpuoliskojen väliin

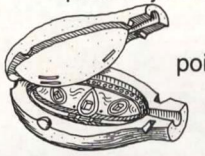

4. Kangas pois. Onteloon valetaan sulaa metallia

5. Savimuotti rikotaan

Soljen kaksiosainen savimuotti painetaan yhteen välissään kankaanpala. Kankaanpala poistetaan. Muotti kootaan uudelleen ja kankaanpalan tekemä ontelo täytetään sulalla pronssilla.

KULTAA VIIKINKIEN MAAILMASTA
Kulta-aarre Honista Kaakkois-Norjasta 800-luvun puolivälistä. Siinä on 2,5 kg arabialaisia ja englantilaisia rahoja.

JEESUS JA TOR RINNAKKAIN

Kristinusko tuli Pohjolaan hieman ennen vuotta 1000. Uusi usko ei merkinnyt vanhojen jumalien hylkäämistä. Jeesusta ja Toria palvottiin jonkin aikaa rinnakkain.

KORISTENEULA MIEHEN TAKKIIN

Miehet koristautuivat yhtä innokkaasti kuin naiset. Rikkauksien esitteleminen lisäsi arvokkuutta. Tämä korea rengasneula 900-luvulta on valmistettu kullatusta hopeasta ja on kuulunut miehen takkiin.

PEHMEÄÄ VILLAA JA HELEÄT VÄRIT

Viikingin ryhtyessä kylmänä aamuna pukeutumaan hänen ei tarvinnut askarrella nappien ja hakasten kanssa. Niitä ei nimittäin ollut lainkaan. Ensin hän veti jalkaansa pitkät tiukat housut ja solmi niiden kaulusnyörin kiinni vyötärölleen. Sitten hän veti päänsä yli puolipitkän viitan ja sitoi sen kiinni nyörillä kaulasta.

Sitten hän vyötti itsensä leveällä nahkavyöllä ja työnsi tikarin tuppineen paikoilleen. Päällystakkina hänellä oli lämmin villainen tai nahkainen takki. Takkia piti kiinni rengasneula oikealla olkapäällä. Siten viikingillä oli oikea käsi vapaana tarttumaan miekkaan. Sen hän ripusti vyöhönsä riippumaan vasemmalle lonkalleen. Naiset käyttivät alushametta ja suurinta muotia oli antaa alushameen riippua leninginhelmaa alempana. Alushame oli joko sileää tai laskostettua kangasta. Sitä piti kiinni kaulalla nyöri tai rintaneula. Alushameen päällä naisella oli olkaimin varustettu hame. Hän kiinnitti olkaimet edestä suurilla soikeilla soljilla. Solkipari on yleinen löytö viikinkiajan naisten haudoista.

Solkien välissä saattoi riippua helminauha tai ketju. Ketjussa tai vyössä uumillaan nainen kantoi pikku esineitä, joita oli hyvä olla käsillä. Ne saattoivat olla pieni puukko, neulakotelo, sakset ja avaimia. Päällystakkina oli takki tai suuri hartiahuivi, jota piti kiinni solki. Päässään aviovaimolla oli kireä liina, jonka hän sitoi solmuun niskasta. Jaloissa naisilla ja miehillä

HERRAINMUOTI V. 999

HERROILLA TURKKI JA SUKKANAUHAT

Mammeniin v. 970 haudatulla miehellä oli punainen turkisvuorattu takki, jossa oli kirjailtu koristereunus.

Pitkät housut olivat joko polvihousuja tai leveitä kapeasti laskostettuja pussihousuja.

Hänen viittansa oli värjätty tulipunaiseksi värimataran eli krapin juurilla. Kaulaaukko oli kantattu lautapunotulla silkkinauhalla.

Sukat pysyivät ylhäällä hihnalla, joka oli kiedottu nilkasta polveen.

NÄIN VIIKINGIT KUTOIVAT KANKAAT

Kankaat viikinkien vaatteisiin olivat kotikutoisia joko lampaanvillasta tai pellavasta, jota viljeltiin Pohjolassa. Kankaankudonta oli naisten tärkeimpiä töitä. Suuret pystyssä seisovat kangaspuut tunnetaan vain viikinkiajalta ja ne kuuluivat viikinkitalojen kiinteään kalustoon. Kangaspuut olivat noin 180 senttimetriä korkeat.

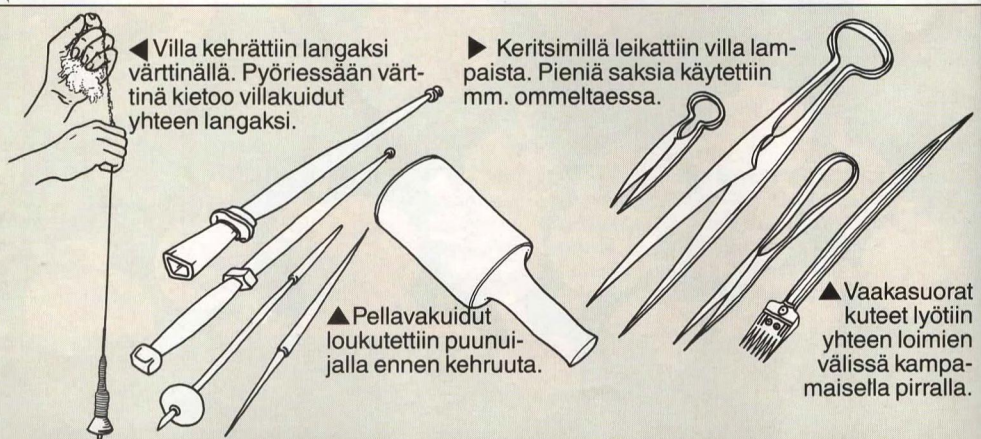

◀ Villa kehrättiin langaksi värttinällä. Pyöriessään värttinä kietoo villakuidut yhteen langaksi.

▶ Keritsimillä leikattiin villa lampaista. Pieniä saksia käytettiin mm. ommeltaessa.

▲ Pellavakuidut loukutettiin puunuijalla ennen kehruuta.

▲ Vaakasuorat kuteet lyötiin yhteen loimien välissä kampamaisella pirralla.

oli kengät tai lyhytvartiset saappaat vuohen tai vasikan nahkasta. Kudottuja vaatekappaleita ei viikinkiajalta ole löydetty. Sekä miehillä että naisilla oli kankaasta ommellut sukat. Viikingit pitivät voimakkaista ja kirkkaista väreistä, eivätkä juuri kulkeneet harmaissa vaatteissa. Sen paljastavat haudoista löydettyjen kankaiden analyysit. Ylhäisen miehen asussa Mammen-haudasta läheltä Viborgia Tanskassa on ollut koreat ja vahvat värit. Viitta ja takki ovat olleet kirkkaanpunaiset. Punainen väri on värimataran juurista. Housut olivat voimakkaan siniset. Ne on värjätty indigolla. Indigoa tuotiin jonkin verran ulkomailta, mutta luonnossa Pohjolassa kasvavassa värimorsingossa on myös indigoa.

Hedebystä löydettyjen kankaiden analyysit kertovat hieman tavallisempien pukujen väreistä. Niitä on värjätty esim. saksanpähkinällä, joka antaa ruskeita, kellertäviä ja oliivinvihreitä värejä. Tai kultapiiskulla, merisauniolla ja pietaryrtillä, joilla saadaan keltaisia ja vihreitä värejä. Koivunlehdistäkin saadaan keltaista. □

PAIKALLISVÄRIÄ YHTEISEEN KUOSIIN

Naisen asun peruskuosi oli sama koko Pohjolassa, mutta paikallisia eroja löytyi. Gotlannissa naiset käyttivät eläinten päiden muotoisia solkia. Suomessa soljet olivat pyöreitä, mutta muualla Pohjolassa soikeita.

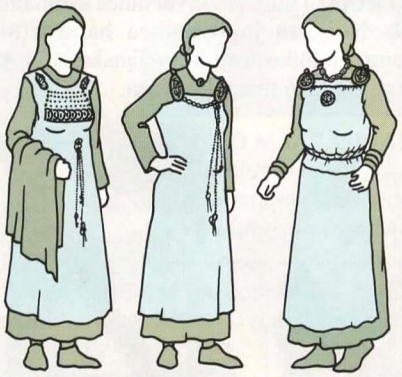

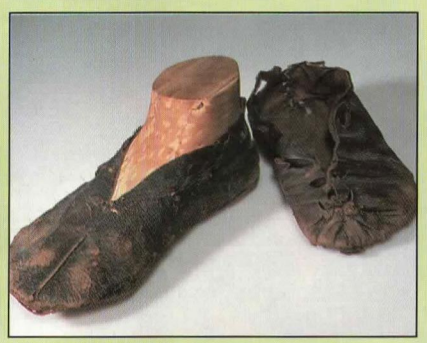

AMMATTILAINEN OMPELI KENGÄT

Jalkineita ompelivat käsityöläiset. Kenkä vasemmalla on leikattu yhtenä kappaleena ja sidottu jalkaan nyörillä. Kengässä oikealla on antura ja päällysnahka ja se on ommeltu jalan muotoon.

SINIVÄRIÄ KASVIN SUONISSA

Kankaat värjättiin kasvi- ja kuoriväreillä. Saksanpähkinällä esim. saatiin ruskeita, keltaisia ja oliivinvihreitä värejä, värimatarasta punaista, koivunlehdistä keltaista ja Pohjolassa yleinen värimorsinko, kuvassa, sisältää indigoa.

MUOTINAINEN V. 999

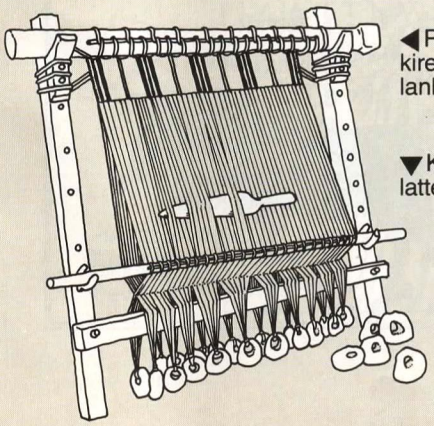

◀ Pystysuoria loimia pitivät kireinä kivet, jotka oli sidottu lankojen alapäihin.

▼ Kehrätty lanka vyyhdittiin latteille puukeloille.

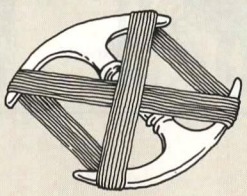

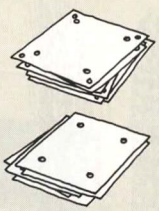

▲ Nelikulmaisilla puulevyillä, joiden kulmissa oli reiät, kudottiin kirjavia nauhoja.

▶ Viikinkinaisella ei ollut silitysrautaa. Sen sijaan hän käytti alustana sileitä levyjä, esim. valaanluuta ja esim. pyöreää lasikuulaa. Hän asetti kankaan levylle ja silitti kuulalla ompeleet ja reunat.

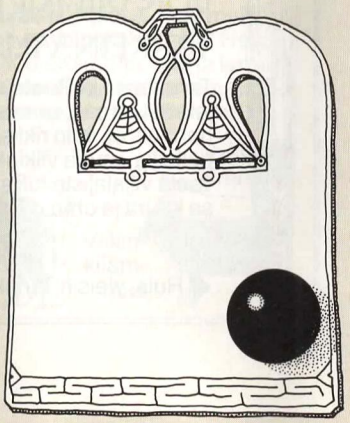

KOTONA VIIKINGIT VILJELIVÄT MAATA

Käsitys viikingistä raivoisana soturina esittää vain yhden puolen hänen henkilökuvastaan. Kun hän ei ollut sotaretkillä, hän vietti rauhaisaa viljelijän elämää.

Luonteenomaisin kaarevin seinin varustetussa kartanon pitkässätalossa viikinki eli perheineen ja eläimineen. Päivittäistä elämää leimasi kova työ pelloilla ja kartanon ulkorakennuksissa, niin kutsutuissa kaivostaloissa. Niihin oli sisustettu verstaita, mm. paja, ja niissä myös naiset käyttivät kutomakoneitaan, vaikkakin usein kudottiin myös sisällä pitkässätalossa.

Viikinkiaikoina Tanskassa asui vain noin miljoona ihmistä. Silti maata oli viljelyssä paljon nykyistä enemmän. Koko maa oli viljeltyä lukuunottamatta soita ja vetisiä niittyjä. Pelloilla viikingit viljelivät vehnää, ohraa ja ruista. Norjassa ja Ruotsissa asutus oli hajanaisempaa, koska suuret metsät ja tunturit olivat lähes asumattomia. Norjassa ja Ruotsissa harrastettiin enemmän kalastusta kuin Tanskassa, joka oli pääasiassa maatalousmaa. □

Kylää ympäröiville maille oli raivattu peltoja viljan viljelyyn.

Päärakennuksen ympärillä on ulkorakennuksia. Niitä kutsutaan kaivostaloiksi, koska ne on kaivettu os. maan sisään.

Kylän läpi kulkee 8-10 m leveä katu.

● Kuninkaantalo Lejressä Roskildessä oli 48,3 x11,5 m. Sen pohjapiirros on sama kuin Tanskan kuninkaanlinnan, Kristian IX:n palatsin Amalienborgissa.

UUSI AURATYYPPI TEHOSTI MAANVILJELYÄ

Vinoon asennettu viilun kääntävä siipi tehostaa huomattavasti kyntöä.

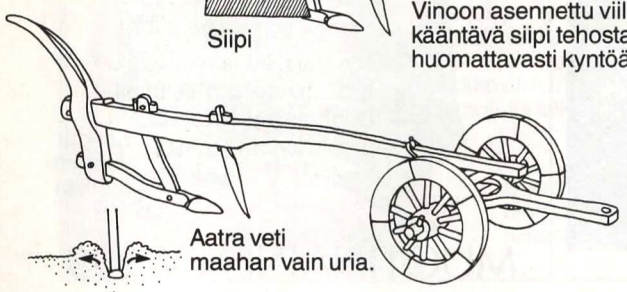

Aatra oli muinainen aura. Kevyenä aurana aatraa ei voitu käyttää savimaahan, vain hiekkamaahan. Härät vetivät molempia auroja.

RUIS VIIKINKIEN TÄRKEIN VILJALAJI

Tanskassa ja Ruotsissa viikingit viljelivät vehnää, ohraa ja ruista. Ennen ruis oli vain rikkaruoho kylien pelloilla, mutta viikinkiaikana tukevasta viljalajista tuli suosittu. Norjassa kaura ja ohra olivat tärkeimmät.

◀ Ruis, yleisin Tanskassa

1. Vehnä

2. Kuusirivinen ohra

3. Pellava. Siemenet syötiin ja kuiduista kudottiin kankaita

4. Härkäpapu. Viljelty jo rautakaudelta

5. Kaura. Pohjoisempana ei viljelty ruista. Siellä kaura oli tärkempää.

KARTANO MONINE TALOINEEN

Viikinkiajan kartanot oli kukin omia aidattuja n. 80x80 metrin alueitaan. Päärakennus on n. 32 metriä pitkä talo, jonka kattoa kannattavat tolpat sisältäpäin. Seinät ja päädyt ovat kaarevia.

Suurimpaan kartanoon mahtuu 22 lehmää ja härkiä. Härät olivat vetojuhtia, lehmistä viikingit saivat maitoa, juustoa ja voita. Joka talossa oli myös sikoja ja hevonen tai pari.

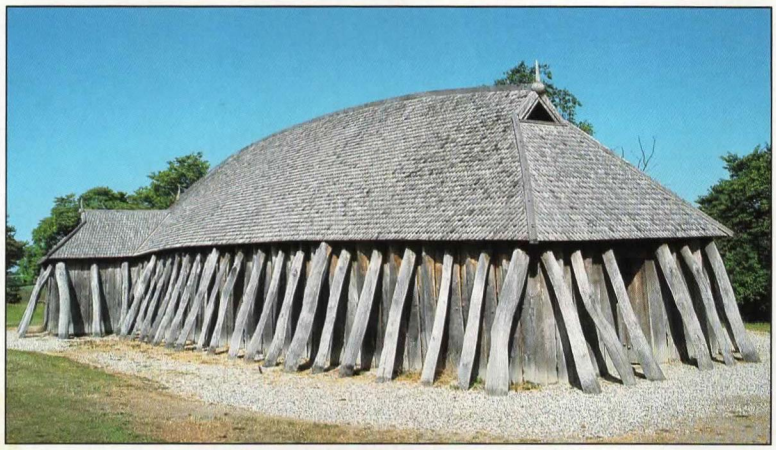

LUONTO MÄÄRÄSI TALON MALLIN. *Puurunkoiset pitkättalot, joissa oli punotut ja savetut kaarevat seinät, olivat erityisen yleisiä Tanskassa. Ruotsalaisilla oli enemmän metsiä ja talot tehtiin kokonaan puista. Vähämetsäisessä Länsi-Norjassa talot olivat kiveä ja turvetta.*

TYÖPAJA JA ORJIEN ASUNTO

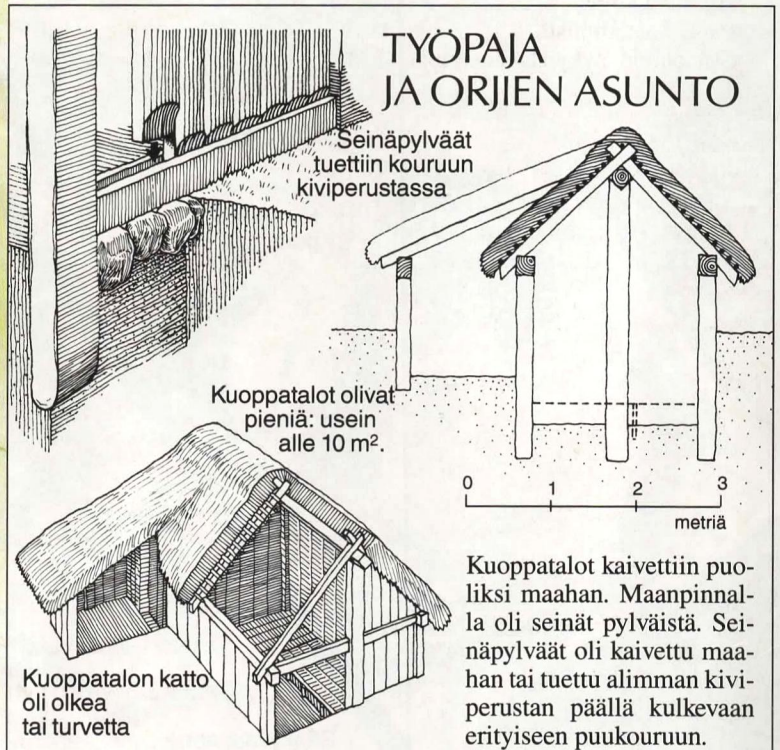

Kuoppatalot kaivettiin puoliksi maahan. Maanpinnalla oli seinät pylväistä. Seinäpylväät oli kaivettu maahan tai tuettu alimman kiviperustan päällä kulkevaan erityiseen puukouruun.

ELÄIMET NYKYISIÄ PIENEMPIÄ

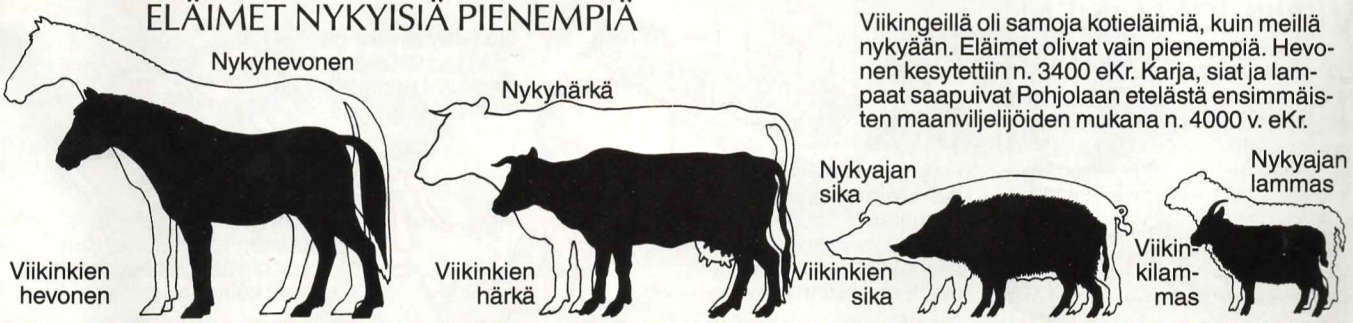

Viikingeillä oli samoja kotieläimiä, kuin meillä nykyään. Eläimet olivat vain pienempiä. Hevonen kesytettiin n. 3400 eKr. Karja, siat ja lampaat saapuivat Pohjolaan etelästä ensimmäisten maanviljelijöiden mukana n. 4000 v. eKr.

SISÄKUVA TALOSTA

Viikinkitalossa oli hämärää ja tulisijasta nouseva savu kirveli silmiä. Ikkunoita ei nimittäin ollut, eikä savupiippuakaan. Savu suuresta tulisijasta keskellä huonetta nousi ylös katon alle, johon se asettui. Jonkin verran sitä pääsi ulos aukoista päädyissä olkikaton alla, mutta ei läheskään kaikki. Pitkätalo oli jaettu kolmeen isoon huoneeseen. Toista päätä käytettiin varastona. Toiseen päähän oli tehty karsinat lehmille. Viikinki perheineen asui talon keskellä. Talo lämpeni talvisaikaan osaksi karjasuojassa olleiden eläinten luovuttamalla ruumiinlämmöllä ja osaksi keskellä sijainneella suurella tulisijalla. Tulisijassa myös paistettiin ja keitettiin ruoka. □

KEITTIÖ, TUPA JA MAKUUTILA YHDESSÄ

Kaikki toimet sisällä tapahtuivat suuressa yhteishuoneessa. Siinä valmistettiin ruoka. Emäntä kutoi kankaita suurilla kangaspuilla ja isäntä veisteli uusia nuolia tai koristeli työvälineitään kiemuraisin kuvioin.

Kangas-puut

Voita, juustoa ja vettä tynnyreissä

Perhe nukkui penkeillä seinien vierustoilla

Lapset ja aikuiset kuluttivat aikaansa pelaamalla lautapelejä

Sänkyvaatteet olivat nahkaisia

VIIKINKINAINEN LEIPOI LEIPÄÄ

Jyvät jauhettiin kahden litteän kiven välissä. Ylempää kiveä kierrettiin jyvien päällä.

Jauhoihin sekoitettiin vettä, suolaa ja hapanleipäjuurta ja vaivattiin isossa taikinakaukalossa. Leipäjuuri toimii hiivan tavoin.

Norjalaiset viikingit paistoivat rieskoja pyöreillä pannuilla nuotion lämmössä.

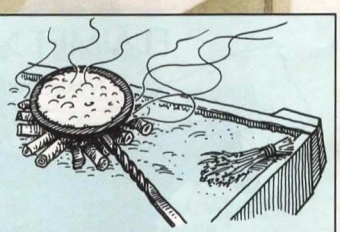

Uuni tehtiin savesta ja kuumennettiin puilla. Kun puut olivat palaneet, laitettiin leivät kuumaan uuniin.

RIKKAAN NAISEN PATA
Tällaiset rautapadat olivat kalliita. Yleisimmin pata oli savea tai norjalaista vuolukiveä. Vuolukiveä on helppo työstää ja se pysyy pitkään lämpimänä.

SÄNKY OLI VAIN HARVOILLA
Tämä sänky veistettyine päätypylväineen kuului norjalaiselle viikinkinaiselle. Sänkynsä hän sai mukaan hautaan.

Miehet veistivät kauniisti koristeltuja esineitä puusta tai luusta

Puuro-pata

AVAIMIA PUUSTA

Kankaita ja koruja säilytettiin puuarkuissa. Niissä oli lukot. Talon emännällä oli puusta veistetyt avaimet arkkuihin.

Arkku kankaille ja koruille

MAAILMA SUURENI VIIKINKIAIKANA

Viikingit purjehtivat ryöstöretkille ja uudisasukkaiksi Englantiin ja Irlantiin. Vuosien kuluessa he surmasivat siellä sadoittain ihmisiä ja veivät vielä useampia mukanaan orjiksi. Toiset viikingit kulkivat etelään pitkin Euroopan suuria jokia syvälle Eurooppaan ja Pohjois-Afrikkaan. Keski-Aasiassa viikingit kohtasivat arabien karavaaneja, jotka tulivat Idästä mukanaan silkkiä ja harvinaisia tavaroita. Vielä toiset viikingit erityisesti Norjasta uhmasivat avomerta ja purjehtivat länteen. He löysivät Islannin, Grönlannin ja Amerikan ja asettuivat asumaan uusiin maihin. □

VIIKINGIT LÖYSIVÄT UUSIA REITTEJÄ, TAVAROITA JA KANSOJA

- Aseita
- Sulkia ja höyheniä
- Jalokiviä
- Lasia
- Nahkoja
- Metsästys-haukkoja
- Meripihkaa
- Tinaa
- Keramiikkaa
- Vehnää
- Orjia
- Kultaa
- Viikinkien meri-reitit
- Viikinkien joki-reitit
- Rikkaita kirkkoja ja luostareita
- Kauppa-paikkoja
- Viiniä
- Hunajaa

NÄIN KAUAS VIIKINGIT PÄÄSIVÄT
Viikingit matkasivat sotureina, löytöretkeilijöinä, kauppiaina ja uudisasukkaina laajalla alueella. Kartta kuvaa viikinkien matkareittejä, vierailupaikkoja, kohtaamiaan kansoja ja matkoillaan löytämiä tavaroita.
Laatokka
RUOTSI
Novgorod
Birka
Bolgar
Volga
Aral-järvi
Samarkand
Kaspian-meri
Kiova
Wolin
Dnepr
Elbe
Krakova
Praha
Mustameri
Tonava
Konstantinopoli
Tigris
Eufrat
Bagdad
Persianlahti
ITALIA
Rooma
SARDINIA
SISILIA
KYPROS
KREETA
Jerusalem
Välimeri
Aleksandria
Mursun-hampaita
Saippua-kiveä
Silkkiä
Vaatteita
Viikinkien maa-reitit
Karavaani-reittejä
Mausteita
Köysiä
Miekan-teriä
Hopeaa
Suolaa
Kalaa
Arabeja
Slaaveja
Viikinkejä
Frankkeja
Turkiksia
Puutavaraa

900-LUVUN RUOTSIN SUURKAUPUNKI. *Birka oli 30 km länteen Tukholmasta Mälaren-järven rannalla. Kylän loistoaika oli 900-luvulla ja sen asukasluku oli lähes 1000. Kylän vallin ulkopuolelta on löydetty hautapaikka, jossa on 3000 hautaa.*

VILKAS KAUPANKÄYNTI SYNNYTTI KAUPUNKEJA

Viikinkien vilkas kaupankäynti johti ensimmäisten kaupunkien syntyyn Pohjolassa. Kaksi tärkeintä olivat Hedeby Jyllannin itärannikolla Pohjois-Saksassa ja Birka Mälarenin rannalla Ruotsissa. Vanhin asutus Hedebyssä on 700-luvun puolivälistä, mutta sen suuruuden aika oli 900-luvulla.

Hedeby oli kahden kauppareitin risteyksessä. Toinen kulki Itämerta pitkin kohti itää ja pohjoista. Toinen ylitti kapean maakaistaleen Hedebyn kohdalla ja suuntautui länteen Pohjanmerelle sekä mm. Englantiin ja Keski-Eurooppaan. Kaupungissa pidettiin orjamarkkinoita. Hampurin ja Bremenin arkkipiispa kertoo, kuinka hän osti orjamarkkinoilta vapaaksi kristityn nunnan. Hän antoi tilalle hevosensa.

Ruotsalainen Birkan kaupunki on muistuttanut paljon Hedebytä. Mutta kun Hedebyssä oli vilkkainta kesäisin, niin väki kokoontui Birkaan talvisin suurille markkinoille, joita pidettiin järven jäällä kaupungin rannassa. Kauppiaat ostivat turkiksia, mm. ketun- ja oravannahkoja. Jäiden lähdettyä kauppalaivat purjehtivat kaukomatkoille ostettuine tavaroineen. □

KAUPPIAAN TÄRKEIN TYÖKALU
Matkalla kauppiaan vaaka oli kokoon taitettuna, jotta se ei taipuisi.

TERÄVÄT ASEET JA TYÖKALUT *Hiomakivet Norjasta olivat kaikkialla haluttuja tavaroita.*

TUSINA RAUTAKIRVEITÄ MARKKINOILLE. *Kirveet on lyöty kuusitukkiin kuljetusta varten. Ne ovat peräisin uponneesta norjalaisesta viikinkilaivasta.*

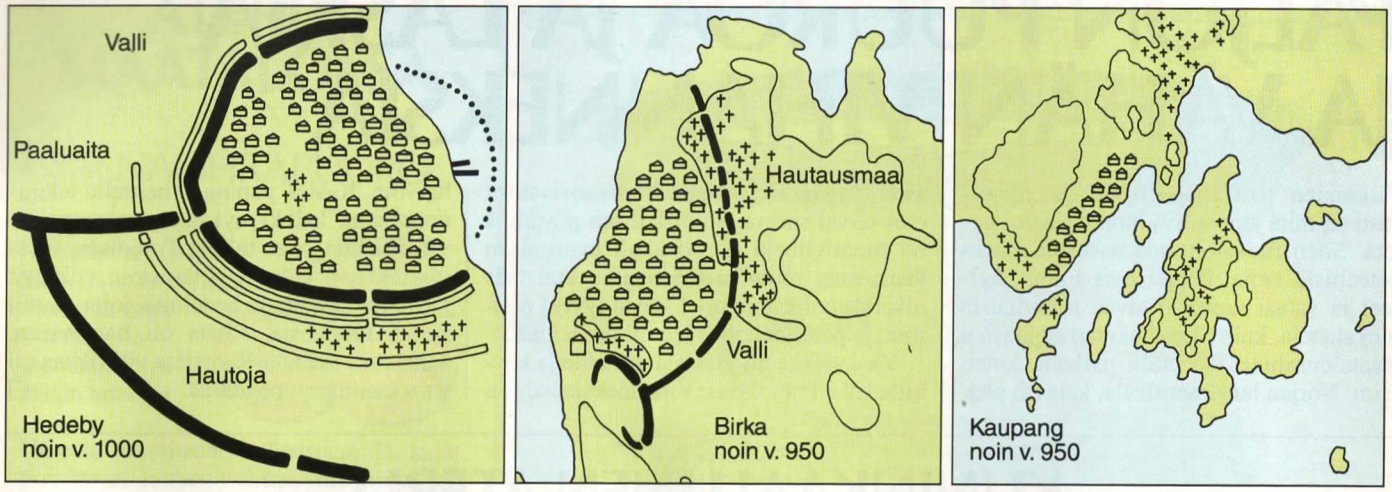

VALLIT SUOJAAVAT KYLÄN RIKKAUKSIA. *Viikinkiaikoina kylät joutuivat helposti hyökkäysten kohteiksi ja siksi ne ympäröitiin 900-luvulla valleilla ja paaluvarustuksilla. Kaupang oli Oslovuonon tärkein kauppapaikka, mutta ei kehittynyt kaupungiksi.*

NORJALAINEN SUURKYLÄ IRLANNISSA. *Norjalainen viikinkiylimys Turgeis perusti noin 840 Dublinin. Se oli tärkeä kauppapaikka, jossa kohtasivat kauppiaat pohjoisesta, idästä ja etelästä. Kylän rengasvallin sisällä asui runsaat 10 000 ihmistä alle 60 000 neliömetrin aluella. Jokaisen tontti oli aidattu. Ylimyksen tontti omassa nurkassaan oli suurin.*

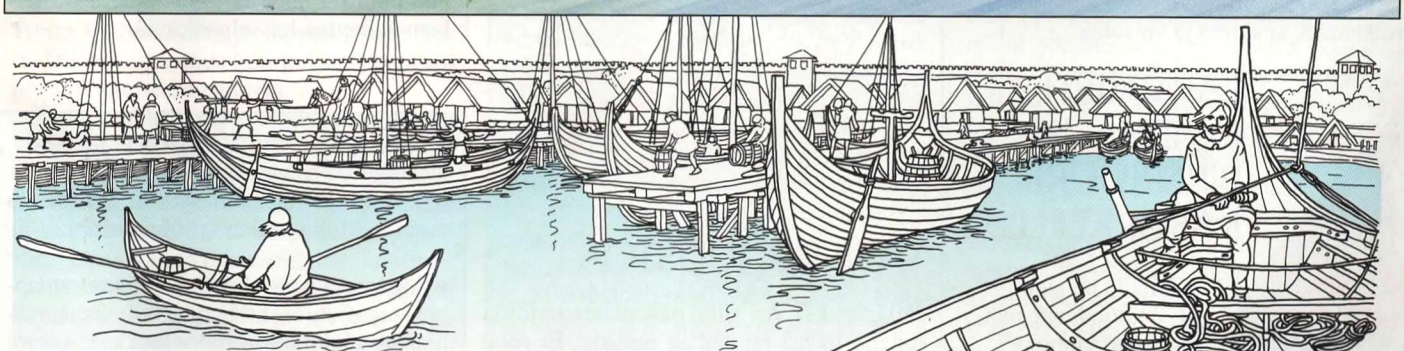

SATAMA OLI KYLÄN VILKKAIN PAIKKA. *Hedebyn vieraat nousivat kahdelle 60 metriä pitkälle puulaiturille. Elämä oli vilkasta. Pohjasta on löydetty laivoja lastattaessa pudonneina muun muassa kolikoita, painoluoteja ja korujen valumuotteja.*

PALJON PUUROA JA LÄSKIÄ JA VÄHÄN VIHANNEKSIA

Viikinkien päivällispöydässä näkyi selvästi se, mitä ympäröivä luonto saattoi tarjota. Siten ruokatottumuksissa oli maantieteellisiä eroja. Pohjoisessa linnut, hylkeet ja valaat tuottivat aivan toisenlaisia ruokalistoja, kuin Skandinavian eteläosien maatalousalueet. Ja eräin paikoin, kuten esim. Norjan länsirannikolla, kala oli pääasiallinen ravinnonlähde. Myös sosiaaliset erot olivat suuria. Suurtilallisen pöydässä oli tuontiviinejä ja ruokalajit maustettiin kaukaisten seutujen mausteilla, kun taas ulkorakennuksissa orjat saivat tyytyä puuroon ja pettujauhoista leivottuun leipään.

Yksi seikka oli yhteistä rikkaille ja köyhille koko Pohjolassa. Vihanneksia nähtiin harvoin. Kaalia, papuja ja herneitä lukuunottamatta kaikki nykyään tuntemamme vihannekset ovat tulleet Pohjolaan vasta viikinkiajan jälkeen. Sitävastoin viikingit käyttivät marjoja ja hedelmiä, joita saattoi kerätä luonnosta. Riista oli harvinaista. Tanskassa ja Etelä-Ruotsissa villiriistaa oli vain kuninkaan pöydässä. □

KUNINKAALLINEN ATERIA

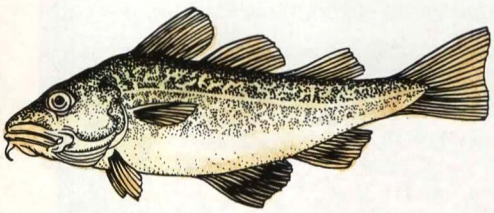

KEITETTYÄ TURSKAA VOITA JA SINAPPIA

(Neljälle hengelle)
1 kg turskaa
vettä
voita
sinappia

Turska perataan. Se voidaan leikata paksuiksi viipaleiksi, jos ei ole käytössä niin suurta kattilaa, johon kala mahtuisi kokonaisena.

Turska laitetaan kiehuvaan, hieman suolattuun veteen. Odota, kunnes vesi alkaa kiehua ja ota sitten kattila liedeltä.

Anna turskan jäähtyä kattilassa noin 10 minuuttia, jonka jälkeen kala on valmis tarjottavaksi. Turskan kanssa tarjotaan ruisleipää, sinappia ja voisulaa.

LAPAPAISTI OMENA- JA PIPARJUURI-KASTIKKEELLA

(Neljälle hengelle)
N. 2 kilon lapapaisti, esim. saksanhirveä
100 g voita
suolaa

Kastike:
6-8 hapanta omenaa
tuoreena raastettua piparjuurta
maun mukaan
mahd. vähän hunajaa
vettä

Lapapaisti ruskistetaan joka puolelta ja voidaan paistaa uunissa tunnin ajan 200 asteen lämmössä. Oikeampi tapa olisi paahtaa sitä n. 2 h vartaassa nuotiolla tai grillihiilloksella. Siinä tapauksessa sitä on valeltava suolavedellä säännöllisin välein. Anna lihan levätä ennen leikkaamista.

Kastike: Omenat kuoritaan, halkaistaan ja karat poistetaan. Omenanpuolikkaita keitetään vähässä vedessä, kunnes ne ovat kiehuneet soseeksi. Omenasoseen tulee olla niin paksua, ettei se valu liikaa, vaan on tarttuvaa. Kastike maustetaan runsaalla piparjuuren tuoreraasteella ja mahd. pienellä määrällä hunajaa. Tarjoile lapapaisti omenakastikkeen ja ruisleivän kera.

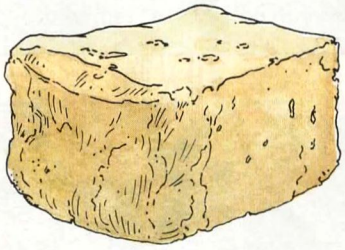

VANHAA JUUSTOA

Jälkiruoaksi voi olla paikallaan tarjoilla todella hyvää ja vanhaa juustoa. Ei riitä, että juusto murenee. Sen on kypsyttävä varastossa vähintään kahdeksan viikkoa.

SELJANMARJAPUURO

(Neljälle hengelle)
4-6 omenaa
1 l makeuttamat. seljanmarjamehua
300-400 g hunajaa
75 g jauhettuja hasselpähkinöitä
4 dl (n. 120 g) kauraryynejä

Omenat kuoritaan, halkaistaan kahtia ja kodat poistetaan. Seljanmarjamehu ja hunaja kuumennetaan varovasti sekoittaen.

Omenanpuolikkaat lisätään mehuun ja seoksen annetaan kiehua hiljalleen, kunnes omenat ovat soseutuneet. Kauraryynit lisätään ja puuroa keitetään alhaisessa lämmössä sekoittaen, kunnes syntyy tasainen puuro. Ennen tarjoilua päälle sirotellaan jauhettua hasselpähkinää.

- Viikingit käyttivät lusikkaa ja veistä, mutta eivät haarukkaa. Veitsellä paloiteltiin lihaa ja lusikalla syötiin keittoja ja puuroa. Muita ruokia syötiin sormin.

- Maustekasveja, kuten kuminaa, sinappia, piparjuurta, karhunputkea, siankärsäheinää, akileijaa ja ruoholaukkaa, kasvoi monin paikoin Pohjolassa viikinkiaikana.

ATERIA MAATALOSSA

OMENAOHRAPUURO

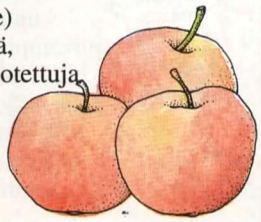

(Neljälle hengelle)
3½ dl ohraryynejä, jauhettuja, ei kiillotettuja
1½ litraa vettä
4-6 omenaa
hieman suolaa
vähän hunajaa

Omenat kuoritaan, halkaistaan ja karat poistetaan. Jauhetut ohraryynit sirotellaan sekoittaen kiehuvaan veteen. Hämmennetään jatkuvasti, kunnes puuro kiehuu ja annetaan kiehua vähäisellä lämmöllä noin 15 minuuttia.

Lisätään omenanpuolikkaat ja annetaan kiehua hiljalleen vielä n. 15 minuuttia, jonka aikana sekoitetaan kerran. Lisätään vähän suolaa.

Tarjoillaan mahdollisesti juoksevan hunajan kera. Jos käytetään kiillotettuja ohraryynejä, täytyy omenat keittää ensin soseeksi ja lisätä sitten ryynit. Kiillotettuja ohraryynejä keitetään vain 3-5 minuuttia.

KUMINAKAALIA JA SUOLATTUA SIANLIHAA

(Neljälle hengelle)
1 kg keräkaalia
½ tlk kuminaa
1 kg viipaloitua suolattua sianlihaa
1-2 rkl voita
vähän vettä
mahd. suolaa

Poista kaalista kanta ja silppua lehdet. Liha leikataan pieniksi kuutioiksi. Sulata voi paksupohjaisessa padassa.

Laita kaalia pohjalle, mausta ripauksella kuminaa ja laita päälle sianlihakuutioita, sitten kaalia jne vuorotellen, kunnes pata on täynnä. Päällimmäiseksi kerros kaalia ja kaada pataan tilkka vettä. Padan päälle kansi ja ruoka saa alkaa kiehua hitaasti.

Ruoka kiehuu pienellä lämmöllä 2½ tuntia. Välillä liikutellaan hieman pataa varmistaen, ettei ruoka pala pohjaan. Voidaan lisätä hieman vettä. Ruoan kanssa tarjoillaan ruisleipää ja sinappia.

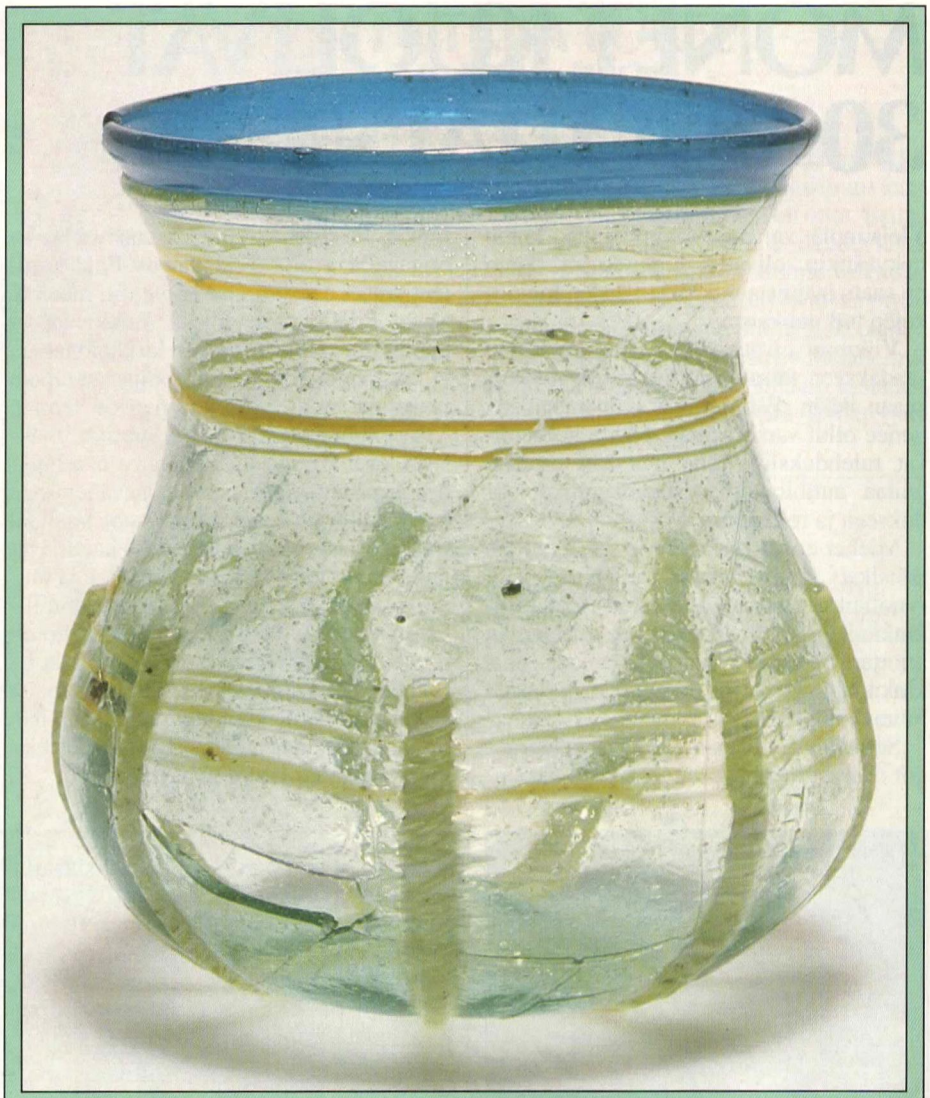

VIINILASI IRANISTA. *Alkoholijuomia tarjoiltiin jopa hienoista tuontilaseista.*

USKONTO SUORASTAAN VELVOITTI JUOPUMAAN

Sima oli jumalten juomaa ja juomalla itsensä syvään humalaan viikingit pääsivät suoraan yhteyteen jumaliensa kanssa. Siksi vahvaa simaa virtasi runsain määrin uskonnollisissa juhlissa, mutta viikingit joivat simaa ja olutta myös päivittäin. Toinen suosittu juoma oli väkeväksi käytetty hedelmäviini, björr. Sitä juotiin pienistä pikareista, jollaisista nykyään tarjoillaan esim. portviiniä.

Suurmiehen pöydässä tarjoiltiin tuontiviinejä kauniista tuontilaseista, jotka olivat peräisin esim. nykyisestä Iranista tai Reininmaalta. Simaa ja olutta valmistettiin paikallisesti. Simaa tehtiin käyttämällä veteen liuotettua hunajaa ja lisäämällä siihen erilaisia mausteita. Hunaja sekoitettiin 8-9 kertaa suurempaan vesimäärään ja keitettiin seosta, kunnes noin puolet lisätystä vesimäärästä oli haihtunut. Sitten lisättiin mausteet, esim. kanelia ja neilikkaa, jonka jälkeen neste kaadettiin tynnyreihin ja lisättiin hiiva. Käymisen jälkeen sima kaadettiin uusiin tynnyreihin ja varastoitiin. Mitä kauemmin se kypsyi, sitä paremmaksi se tuli. Olutta pantiin jauhetusta ohrasta ja marjoista ja maustettiin ruoholaukalla. □

MONET KUOLIVAT 30-VUOTIAINA

Yleisimpiä vaivoja viikinkiajalla, kuten nykyäänkin, olivat kulumavauriot. Tieto on saatu laajoista viikinkiaikaisten luurankojen tutkimuksista.

Viikingit eivät eläneet riittävän kauan saadakseen sairauksia, jotka liittyvät korkeaan ikään. Esimerkiksi syöpätapauksia lienee ollut varsin vähän. Mutta he kuolivat tulehduksiin, joita nykyään osataan hoitaa antibiootein: esim. keuhkotulehdukseen ja rokkoihin.

Miehet elivät keskimäärin 39,2 vuoden ikäisiksi viikinkiaikana ja naiset 41,3 -vuotiaiksi. Luurangot osoittavat, että viikinkiaikana sattui aikaisempaa vähemmän nuorten naisten kuolemantapauksia. Viikinkiajalta on myös hyvin vähän lasten luurankoja.

Se saattaa johtua siitä, että lasten luurangot ovat hauraampia, eivätkä siksi ole säilyneet. Tai sitten viikingit hautasivat lapset eri tavalla ja niitä ei siksi löydy. Ehkä kuolleet lapset poltettiin tai upotettiin mereen. Vasta kristinuskon myötä kaikki lapset haudattiin aikuisten tapaan kirkkomaahan.

Luurangot voivat myös paljastaa tapoja ja kertoa, mitä työtä ihminen on tehnyt. Vahvat luut, joissa on jälkiä suurista lihaksista, ovat kovaa ruumiillista työtä tehneiden ihmisten, kun taas kehoaan vähemmän käyttäneillä on hennot luurangot ja sileät luut. Norjasta on löydetty sepän hauta. Hänellä oli työkalut mukana haudassa ja luurankokin osoitti, että kyseessä on ruumiillisesti vaativaa työtä tehnyt mies. Kallo oli iso ja monet hänen hampaistaan olivat irronneet, ehkä tappeluissa. Jäljelle jääneissä hampaissa olleiden jälkien mukaan hän on saattanut pitää nauloja hampaillaan esimerkiksi kengittäessään hevosia. □

HÄPEÄRANGAISTUS IKUISUUDESSA
Miehet, joilta oli katkaistu kaula, oli haudattu päät jalkojen välissä.

● Viikingit eivät käyneet hammaslääkärillä, vaikkakin heitä yli yleisesti muualla Euroopassa. Useimmilla viikingeillä oli terveet hampaat, mutta löytyy myös hampaistoja, joissa on mädäntyneitä hampaita. Viikingit pitivät huonon hampaan kipua parempana, kuin sen pois vetämistä.

● Viikinkimiesten ja -naisten pituusero on suurimmillaan 20 senttimetriä. Pisin viikinkimies on löydetty haudasta Tanskasta: hän oli luurangon mittausten perusteella 185,1 senttimetriä pitkä. Pisin viikinkinainenkin on löytynyt haudasta Tanskasta: hänen pituutensa oli 166,6 senttimetriä.

MIESTEN PITUUS KAUTTA AIKAIN

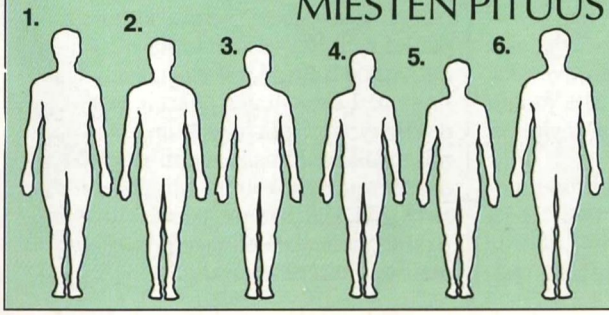

Huonot elinolot edellisinä vuosisatoina aiheuttivat lyhimmät pituudet 2000 vuoteen.

1. 1. Roomal. rautakausi v. 0-400
2. Viikingit 750-1050
3. Keskiaika 1050-1536
4. 1600-luku
5. 1850
6. 1990

IKÄ NÄKYY KALLOSTA

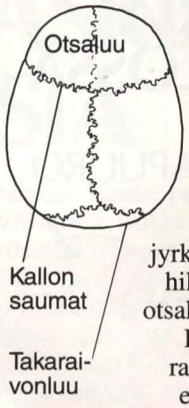

Miehillä on naisia isommat leukalihakset ja lihasten jäljet kallossa auttavat määrittämään sukupuolen. Naisilla otsa on jyrkempi ja sileämpi kuin miehillä, joilla on voimakkaampi otsakolmio silmien yläpuolella. Kallon saumat kertovat luurangon iästä: ne kasvavat yhä enemmän yhteen iän myötä.

KULUMAVAURIOITA

Kulumavauriot näkyvät selvästi selkärangan nikamissa. Mitä vanhemmaksi henkilö tulee, sitä selvempiä kulumisen merkit ovat, mutta samanlaisia jälkiä jättää myös reuma ja kova työ. Vanhemmilla naisilla luiden haurastuminen hormonimuutosten johdosta näkyy myös selkärangassa.

Selkärangan nikamat

LANTIO KERTOO SUKUPUOLEN

Sukupuoli määritetään luurangosta mm. lantio-osasta. Naisen lantion rakenne sopii synnytykseen ja on matalampi ja leveämpi kuin miehen. Ero mitataan mm. kulmista häpyluun alla. Lantiossa voi olla myös avautumisen merkkejä.

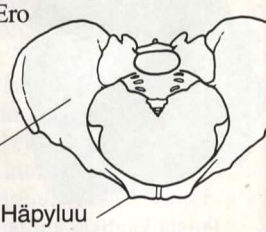

TERVEET JALAT

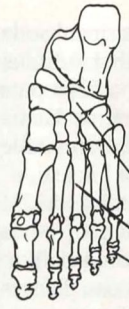

Pienet varvasluut häviävät luurangosta ensimmäisinä, mutta jäljelle jääneet kertovat, etteivät viikinkien kengät muotoilleet jalkoja vääriksi.

RENTO NUKKUMA-ASENTO
Monet viikinkiluurangot makaavat sivuttain kädet ja jalat hieman taivutettuina aivan kuin unessa.

TUTKIJA LUKEE LUURANKOA

Luurangon tulkinta alkaa sukupuolen määrityksellä mm. lantiosta. Sitten määritetään ikä. Epävarmuus kasvaa sitä mukaa, mitä vanhempi ihminen on ollut. Esim. hampaiden kuluminen voi olla merkki korkeasta iästä ja myös karkeasta ravinnosta. Kallon saumat vaikuttavat myös iän määritykseen, koska ne häviävät iän myötä. Sitten luut mitataan ja luurangon pituus lasketaan.

Aivan uutta on viime vuosina kehitetty menetelmä löytää DNAta luista. Tutkimusmenetelmä on vasta alkuvaiheessa, mutta sillä voisi määrittää löydettyjen luurankojen välisiä sukulaisuuksia.

HAMPAAT KERTOVAT RAVINNOSTA

Lapsilla hampaat paljastavat iän hyvin tarkasti, koska hampaat tulevat esiin tietyllä tavalla riippumatta esim. aliravitsemuksesta. Aikuisilla hampaista näkyy, kuinka karkeaa ruoka oli, sekä myös hammassairauksien jäljet. Tavat, kuten naulojen pitäminen hampailla, jättävät selvät jäljet.

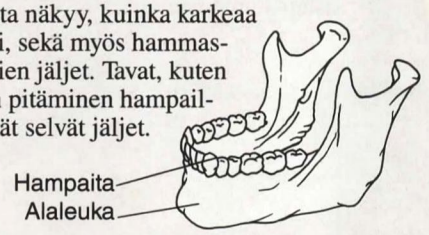

KÄSISTÄ NÄKYVÄT VANHAT TYÖTAVAT

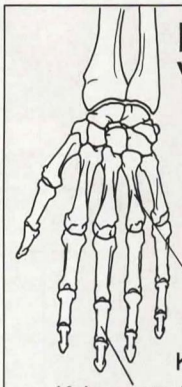

Jos sormiluut ovat säilyneet, niissä voi naisilla olla miehiä enemmän kulumia. Naiset käyttivät miehiä enemmän sormiaan esim. kutoessaan ja kehrätessään, kun miehet taas pitivät esim. kirveenvarresta koko kädellään.

PITUUS LASKETAAN REISILUUSTA

Reisiluun pituuden ja ihmisen pituuden välillä on suora suhde. Siten tutkija voi kaaviosta katsoa, että esim. 48 senttimetrin pituinen reisiluu on noin 177 cm pitkältä mieheltä.

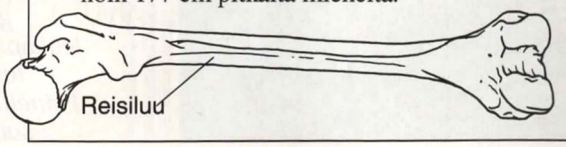

PARTA PALMIKOLLA JA VIHREÄ MAKE-UP

Viikingit olivat hyvin turhamaisia ja tarkkoja ulkonäöstään. He käyttivät paljon aikaa ja mielikuvitusta peilin edessä. Se käy ilmi harvoista viikinkiajalta löytyneistä ihmishahmoisista esineistä. Miesten tukat ja parta olivat kunnolla ajeltuja. Yläosasta parta oli pitkä ja saattoi ulottua pulisonkeina korviin. Se oli usein palmikoitu niin, että yläleuasta ulottui kaksi ketjua korville. Posket oli parturoitu, mutta leuasta parta sai kasvaa ja sekin letitettiin. Noin vuonna 1000 miesten muotiin kuului pitkä otsatukka, mutta niskasta tukka oli lyhyeksi leikattu ja usein ylös takaraivolle asti. Jotkut viikingit pitivät kuitenkin pitkää niskatukkaa ja sitoivat sen pienelle solmulle niskaan.

Naisilla oli pitkä tukka nutturalla niskassa ja joskus sitä peitti hiusverkko tai huivi. Miehet ja naiset käyttivät silmämeikkiä, lähinnä eräänlaista maskaraa, joka saattoi olla mustaa tai vihreää.

Eräissä arkeologisissa löydöissä on merkkejä kylpyhuoneista ja muun muassa englantilaiset lähteet kertovat, että viikingit kylpivät joka lauantai. Sana lauantai tulee muinaispohjoismaisesta sanasta löverdag, joka tarkoitti pesupäivää. Arkeologien viikinkiajalta useimmin löytämien esineiden joukossa on luisia kampoja. Muunlaisiakin hoitovälineitä on löydetty, muun muassa kynsiveitsiä ja pieniä lusikoita korvien puhdistamiseen. Korvalusikat ja kynsiveitset olivat metallisia, hienoimmat hopeaa, ja niitä kannettiin ketjussa kaulassa tai vyöllä.

Sosiaalisilla eroilla on kuitenkin ollut tässä merkityksensä. Orjat ja sotaretkellä olleet viikingit ovat varmaan olleet suurmiehiä vähemmän tarkkoja hygieniastaan. Ja kylissä vallitsivat suhteellisesti epähygienisemmät olot verrattuna viikinkien maataloihin, joissa oli runsaasti tilaa kylpy- ja pesuhuoneelle sekä helpompi päästä eroon kertyneistä jätevesistä. □

KUVA VIIKINKISOTURISTA
Tämä veistetty pää on yksi hyvin harvoista esimerkeistä luonnollisesti kuvatuista viikingeistä. Soturilla on lyhyt leukaparta, pitkät pulisongit ja tukka nutturalla niskassa. Hänellä on kypärä, jonka levy suojasi nenää taisteluissa.

KORVALUSIKKA JA KYNSIVIILA HOPEASTA

Viikingit puhdistivat korviaan ja kynsiään. Sen osoittavat hoitovälineiden löydöt: pieni hopealusikka korvien puhdistamiseen ja kynsiveitsi, sekin hopeaa.

● Toisin kuin viikinkejä likaisina pitäneet arabit englantilaiset pitivät viikinkejä epätavallisen puhtaina. Eräs kronikoitsija kertoo, että viikingit menestyivät englantilaisnaisten parissa, koska he kylpivät lauantaisin, kampasivat usein tukkaansa ja vaihtoivat usein vaatteitaan. Kronikoitsija kuitenkin huomauttaa, että erikoinen puhtaus saattoi olla tarkoitettukin pelkästään englantilaisnaisten siveyden viemiseksi.

YHTEINEN PESUASTIA OLI LIKAINEN SYLKYKUPPI

● Kaikista kansoista, joita viikingit kohtasivat retkillään maailmalla ja Pohjolan kauppapaikoissa, arabeilla oli korkeimmalle kehittynyt kulttuuri seurustelutapojen ja henkilökohtaisen hygieniankin osalta. Siksi useat arabialaiset kirjailijat ovat kirjoittaneet vihaisia rivejä viikingeistä, joiden tavat ja käytös järkyttivät hienostuneita muslimeja.

● Espanjalaisarabialainen kauppias Al-Tartuschi kävi Hedebyssä 900-luvulla. Hän sanoo sen olevan »hyvin suuri kylä valtameren äärimmäisellä laidalla«. Hän kertoo edelleen asukkaiden palvovan Siriusta ja heittävän ei toivottuja lapsia mereen. Naisilla on oikeus avioeroon, kansa söi kalaa, heillä on vähän tavaroita ja kalleuksia ja he värjäävät silmäluomensa vihreiksi kauneuden tähden. Ja heidän laulunsa kuulostaa pahemmalta kuin koiran ulvonta.

● Toinen arabi, kirjailija Ibn Fadlan, tarjoaa 900-luvulta tarkan kuvauksen Venäjällä tapaamistaan Pohjolan viikingeistä. Hänen mielestään viikingit ovat muun muassa likaisimpia kaikista Allahin luomuksista. He eivät esimerkiksi peseydy ulostettuaan tai virtsattuaan tai yhdynnän jälkeen, eivätkä liioin pese käsiään aterioituaan.

● Lisäksi hän kuvaa perusteellisesti viikinkien aamutoimia. Ibn Fadlanin mukaan viikingit pesevät tavallisesti kasvonsa ja päänsä joka päivä vedessä, joka on mahdottoman likaista.

● Piika tuo aamuisin suuren vadillisen vettä. Hän ojentaa sen herralleen, joka pesee siinä kätensä, kasvonsa ja tukkansa. Sitten hän niistää nenänsä ja sylkäisee veteen. Kun hän on valmis, piika kantaa astian vieressä istuvalle, joka tekee samoin kuin toverinsa.

● Piikatyttö kantaa astiaa mieheltä toiselle, kunnes kaikki talossa olijat ovat niistäneet siihen nenänsä ja sylkäisseet sekä pesseet kasvonsa ja tukkansa kuvottavalla tavalla samassa vedessä.

● Eräs toinen arabialainen lähde, kirjailija Ibn Rustah, kuitenkin kirjoittaa, että viikingit pitävät vaatetuksensa puhtaana.

HIUSVERKKO PITI NAISEN KAMPAUKSEN KUNNOSSA
Vajaan 3 cm korkuinen hopeahahmo kuvaa uljasta naista, joka kantaa juomasarvea. Nainen on puettu laahuksella varustettuun pukuun ja hiusverkon peittämä tukka on nutturalla takaa. Ruotsista on löydetty useampia tällaisia metallihahmoja viikinkiajalta. Pikku hahmoja pidettiin koruina ja niillä lienee ollut maagisia merkityksiä.

KAMPA OLI YHTÄ TÄRKEÄ KUIN MIEKKA

Jokaisen aikuisen viikingin varusteisiin kuului kampa. Kammantekijät veistivät kampoja saksanhirvien, kauriiden, hirvien tai porojen sarvista. Kahta viimemainittua materiaalia tuotiin pohjoisesta kammantekijöille Hedebyhyn, josta on löydetty runsaasti kammanvalmistuksen jätettä. Kammantekijä leikkasi kauriinsarvea ohuemmiksi levyiksi. Kahdesta kaarevasta levystä tehtiin kahva ja niiden väliin hän laittoi leveämmän ja tasaisen sarvilevyn. Kolme sarvilevyä liitettiin yhteen pienillä rauta- tai pronssiniiteillä. Hampaat hän leikkasi leveään keskipalaan. Valmis kampa kiillotettiin ja koristeltiin hienoin kuvioin. Noin 1100 kaksipuolinen kampa syrjäytti viikinkiajan yksipuolisen kamman.

KAKSOISKAMPA
Ensimmäiset kauniisti kaiverretut kaksoiskammat ovat 1100-luvulta.

TYÖTÄ TURHAMAISUUDEN ETEEN
Viikingit kampasivat päivittäin tukkansa ja partansa. Koreita kampoja tehtiin runsaasti luusta tai sarvesta.

PURJEHDUS KUOLEMAAN. *Laivoihin ei haudattu pelkästään miehiä. Kun Osebergin hauta avattiin 1904, siitä löytyi kaksi naista, ehkä kuningatar orjattarineen.*

ARKKUJA JOKA MAKUUN

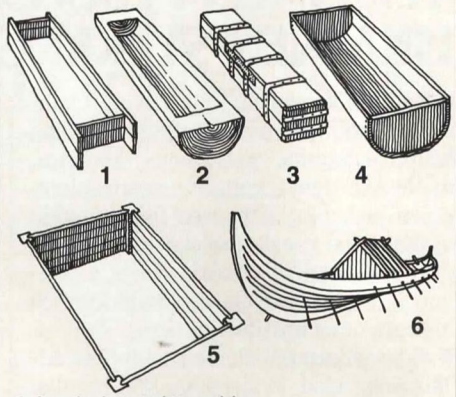

1. Lankuista tehty arkku
2. Arkku koverretusta puunrungosta
3. Ruumisarkuksi otettu kangaslaatikko
4. Vaununkori kehyksinä kuolleen viimeiselle matkalle
5. Lankuilla vuorattu hautakammio
6. Laivahauta: kuollut laitettiin maalle vedettyyn laivaan ja kaikki peitettiin maalla

PITKÄ MATKA VALHALLAAN

Kuoltuaan viikingit matkasivat kuoleman valtakuntaan, esimerkiksi epämiellyttävään paikkaan nimeltä Hel, joka oli saanut nimensä kuoleman jumalattarelta Heliltä. Hel oli Loken tytär ja Midgårds-käärmeen ja Fenris-suden sisko.

Heliin joutuivat miehet ja naiset, Valhallaan pääsivät vain kunniallisessa taistelussa kaatuneet soturit. Toiset soturit joutuivat Frejan saliin. Sodan jumalattarena Frejalla oli lupa viedä kuolleet soturit taistelutantereilta taloonsa ikuisiin juhliin. Hautajaiset erosivat suuresti kristittyjen hautajaisista. Ennen kaikkea viikingit saivat mukaansa hautaan varusteita seuraavaa elämäänsä varten. Rikkaat henkilöt saivat paljon upeita esineitä hautaansa, usein myös koiria, hevosia ja orjia, kun taas köyhä haudattiin mukanaan ehkä pelkkä puukko. Rikkaille ja köyhille laitettiin hautaan mukaan ruokaa ja juomaa.

Joinakin aikakausina kuolleet oli tapana polttaa ja tapa oli yleinen erityisesti Ruotsissa. Arabialaisen kirjailijan Ibn Fadhlanin mukaan kuolleet poltettiin, koska siten he pääsivät nopeammin kuoleman valtakuntaan. Haudat olivat aivan lähellä taloja, jotta kuolleisiin voitiin pitää helposti yhteyttä. Maakylissä oli kuitenkin usein yhteinen hautapaikka läheisellä avoimella paikalla. Haudat voitiin merkitä paalulla tai rivillä kiviä, jotka esimerkiksi kuvasivat laivan muotoja, tai sitten kummulla.

Hautakumpujen koko heijastaa kuolleen arvoa. Esim. Osebergin ja Gokstadin haudat Norjassa, Skopintull Adelsössa lähellä Birkaa Ruotsissa ja pohjoiskumpu Jellingissä Tanskassa ovat kaikki suuria kumpuja, halkaisijoiltaan yli 20 m. □

● Ylimyksen kuollessa valittiin yksi orja seuraamaan häntä kuolemaan. Jos valinta osui naiseen, tämä yhtyi kaikkiin leirin miehiin ennen kuin hänet surmattiin.

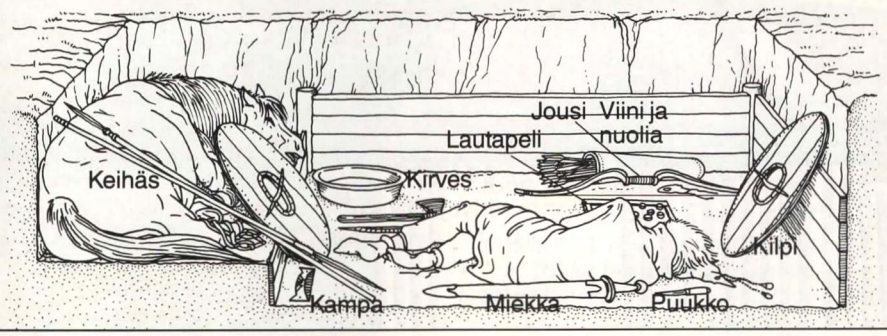

KOKO VARUSTUS MUKAAN HAUTAAN

Viikinkisoturi Birkassa haudattiin istuvana, mutta on sitten kaatunut kyljelleen. Varusteet ovat järjestyksessä: miekka, kirves, keihäs, jousi ja nuolet, kaksi kilpeä, lautapeli ja kampa. Soturin mukana haudattiin 2 hevosta, jotka saivat hautaan myös valjaat ja jalustimet.

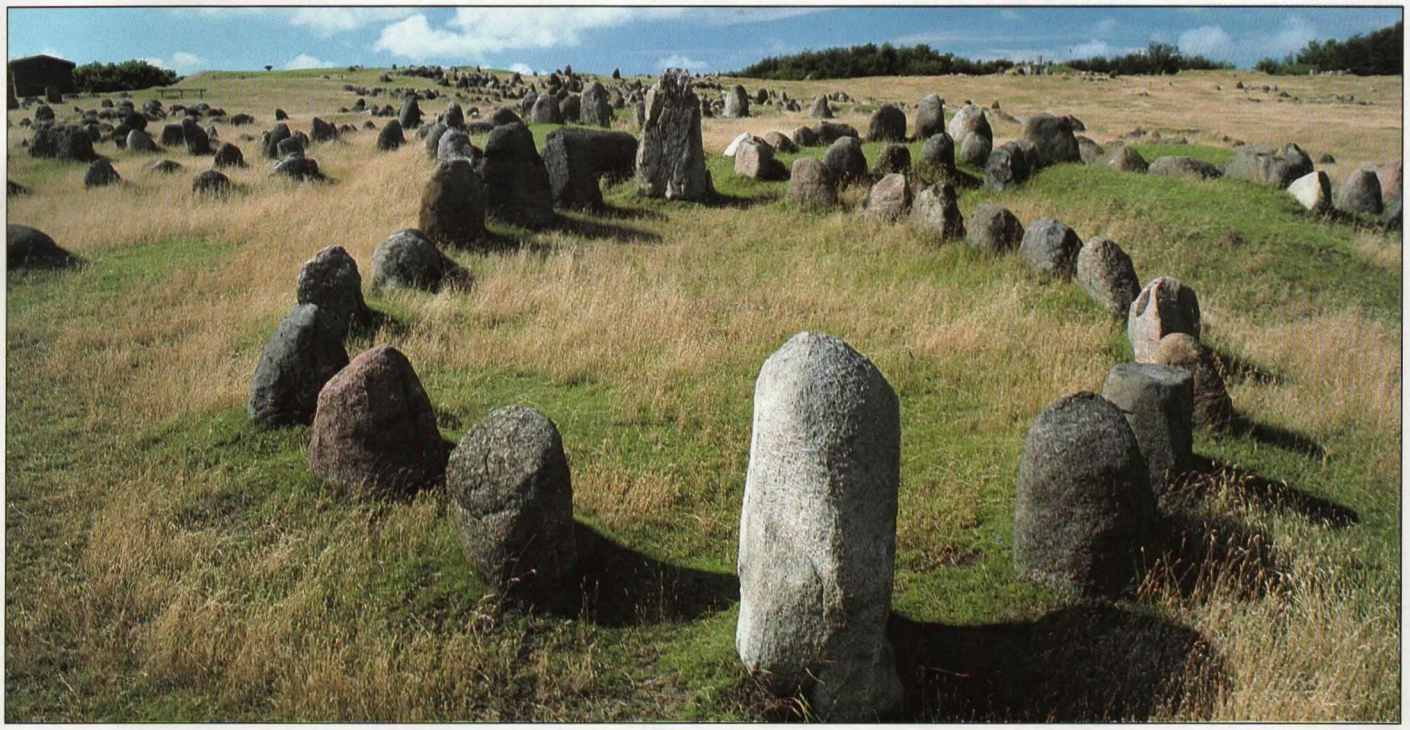

POLTTOHAUTOJA. *Monissa Lindholm Höjen 700:sta haudasta Tanskassa on pelkkää tuhkaa. Haudat on merkitty kivillä.*

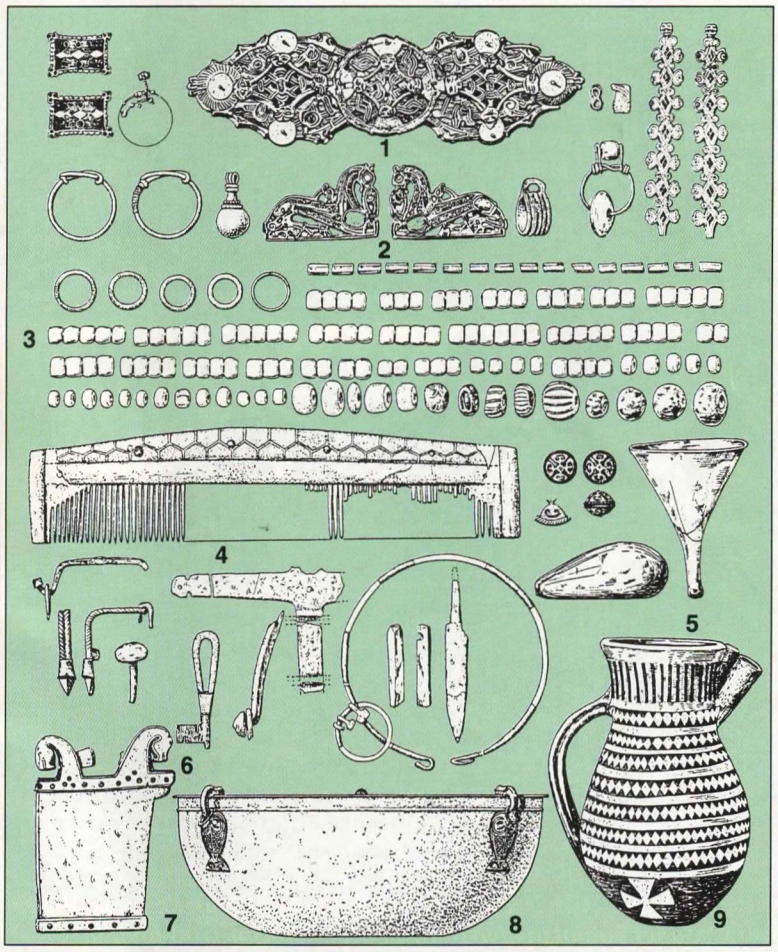

KALLEUDET HAUDASSA

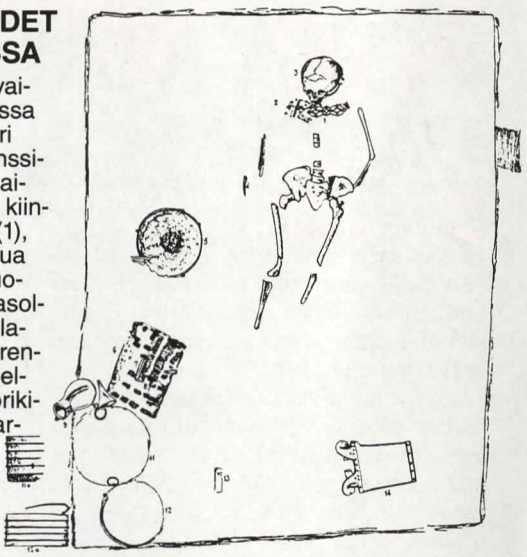

Kauppiaanvaimon haudassa oli mm. suuri kullattu pronssisolki, jolla naisen viitta oli kiinni kaulasta (1), kaksi kullattua hevosenmuotoista hopeasolkea (2), kaulaketju hopearenkaista, lasihelmistä ja vuorikiteistä (3), sarvikampa puukehyksissä (4), juomapikari Reininmaalta (5), rauta-avain (6), valaanluinen silityslauta (7), pronssimalja Englannista (8) ja friisiläinen kannu (9).

KAUPPIAAN VAIMOLLE LOISTOHAUTAUS

Lahjat eräissä haudoissa Ruotsin Birkassa osoittavat, että joissakin tapauksissa eräillä naisilla on saattanut olla hyvin korkea asema kylässä. Yhdessä naisen haudoista oli hyvin säilynyt naisen luuranko. Luuranko oli puilla vuoratussa hautakammiossa. Nainen on haudattu silkkiin puettuna ja mukaansa hautaan hän sai koruja ja muita esineitä. Monet tuontitavarat voivat merkitä sitä, että 9. vuosisadalla elänyt nainen oli rikkaan kauppiaan vaimo.

KUN SIVEÄ MADONNA VALLOITTI POHJOLAN

HEDELMÄLLISYYDEN JUMALA FREJ
Pakanalliset jumalat viettivät villiä elämää mässäillen ja seksiä harrastaen.

Viikinkien tapaan Pohjolan jumalatkin viettivät hilpeää ja dramaattista elämää. Odin oli viisas ja isällinen ja hänellä oli valta elämän ja kuoleman yli. Hän oli erityisesti yläluokan jumala ja Tanskan kuningassuvun kantaisä. Thor oli suursyömäri ja voimamies, joka suojeli maailmaa perikadolta ja metelöi kuin ukkonen ajaessaan yli taivaankannen. Frej oli hedelmällisyyden jumala, jonka naispuolinen vastine Freja oli Pohjolan suurin jumalatar. Hän lahjoitti onnea rakkauteen ja nautintoihin.

Kristinusko alkoi vallata sijaa vanhoilta sotaisilta jumalilta 900-luvun lopulla. Lopullinen läpimurto Tanskassa oli kuningas Harald Sinihampaan kaste 965. Norjassa Englannissa kasvatettu ja kristitty kuningas Haakon Hyvä alkoi käännyttää norjalaisia. Länsi-Norjassa hän onnistui siinä, mutta Tröndelagenissa hän kohtasi ankaraa vastustusta. Vastarinta jatkui kuningas Olavi Pyhän aikana ja Olavi surmattiin 1030 taistelussa trondeja vastaan. Kuolemassaan hän silti voitti. Hänen haudallaan alkoi tapahtua ihmeitä ja ne käännyttivät normannit. Saamelaiset ja suomalaiset pitivät kiinni pakanallisista jumalistaan. Suomessa kristinusko alkoi saada jalansijaa vasta 1200-luvulla. □

NEITSYT MARIA POHJOLAAN
1100-luvulla Neitsyt Maria syrjäytti pakanalliset viikinkijumalat.

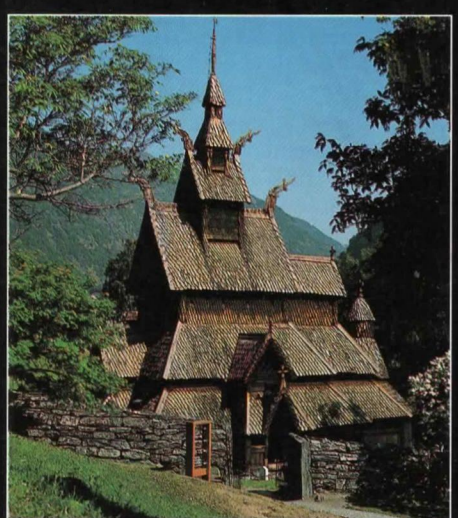

PUUKIRKKO KOHOAA KOHTI TAIVASTA
Kun norjalaiset oli käännytetty kristinuskoon, he rakensivat tyylikkäitä ja kauniisti koristeltuja puukirkkoja. Tässä Bergundin sauvakirkko 1200-luvulta.

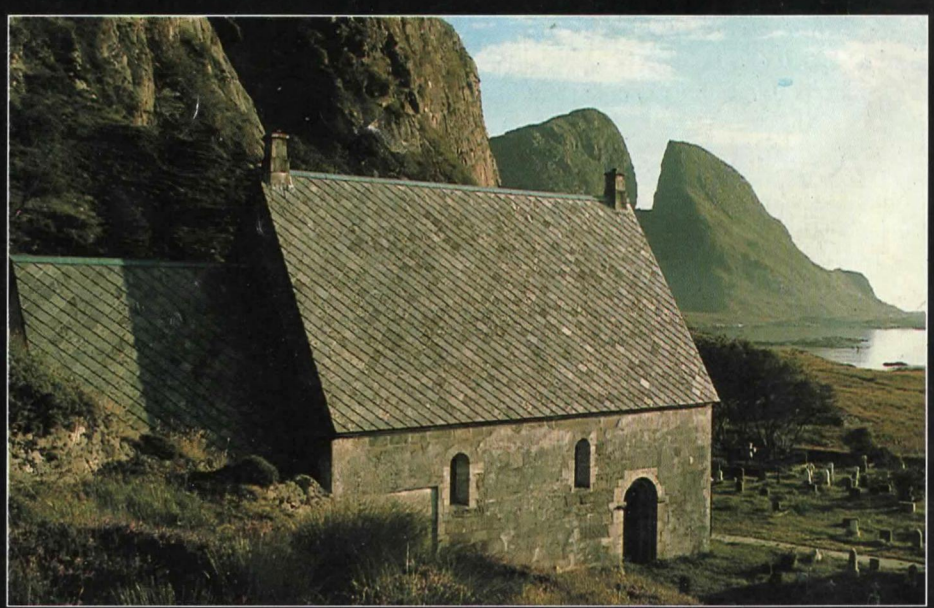

TUKEVA JUMALAN HUONE. *Vähämetsäisillä seuduilla talot uudelle jumalalle rakennettiin kivistä. Monet Pohjolan kivikirkoista ovat peräisin 1100-luvulta.*

PITKÄOKSARIIMUT
Käytössä erit. Tanskassa

LYHYTOKSARIIMUT
Käytössä Norjassa ja Ruotsissa

f u þ ą r k h n i a s t b m l R

f u þ o r k h n i a s t b m l R

VAIN SUORIA VIIVOJA. *Riimuaakkosissa on pelkkiä suoria viivoja ilman kaaria tai ympyröitä, joten merkkejä oli helppo kaivertaa puuhun tai hakata kiveen. Viikingit käyttivät kahdenlaisia riimuaakkosia: pitkäoksaisia ja lyhytoksaisia.*

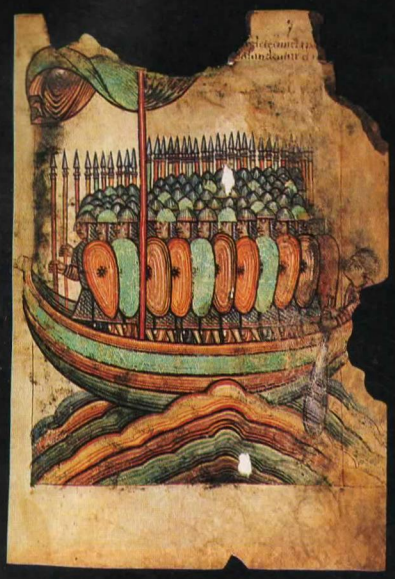

▲ *Viikinkien naapurit kuvailivat heidän raakuuttaan. Tässä ranskal. käsikirjoituksessa esiintyy hyökkääviä viikinkejä.*

▶ *Viikinkit eivät lukeneet kirjoja, mutta kuuntelivat tarinoita. Saagat kirjoitettiin satoja vuosia myöhemmin.*

▲ *Odinin nimeä kantava amuletti on tehty pääkallon palasesta.*

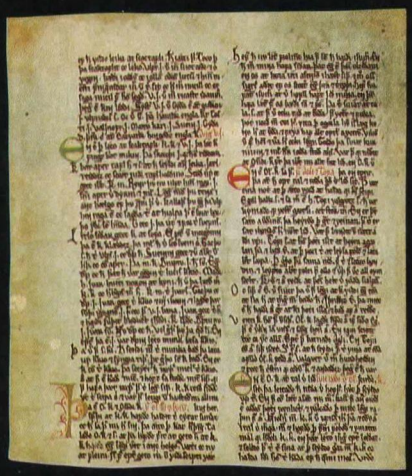

RIIMUT MAAGINEN LAHJA ODINILTA

Odin oppi riimut käymällä yli kuoleman kynnyksen. Hän hirtti itsensä elämän puuhun yhdeksäksi päiväksi ja yöksi ja sai sillä teollaan näkemyksen riimujen merkityksestä ja voimasta. Näin kuuluu taru riimuista, jotka ilmestyivät Pohjolaan satoja vuosia ennen viikinkejä. Siksi riimut eivät olleet pelkkä aakkosto. Riimuilla oli myös maagisia voimia.

Riimukiviä on runsaasti Ruotsissa ja Tanskassa, mutta Norjassa vain muutama. Kivet seisoivat teiden ja siltojen lähellä, jotta ne olivat monien ihmisten nähtävillä. Riimukivet kertovat esimerkiksi, kuka on rakentanut kyseisen sillan tai ne voivat olla muistokiviä kaatuneille.

Viikingeillä oli elävä suullinen tarinaperinne. Monet kertomuksista kirjattiin muistiin vasta satoja vuosia viikinkiajan jälkeen. Euroopassa aikalaiset munkit kirjoittivat kirjoja viikingeistä. Kirjat on kirjoitettu latinaksi ja ovat usein runsaasti kuvitettuja. Kirjoissa kerrotaan erityisesti viikinkien julmuuksista.

Kaulfr ja Autir he tekivät
kiven tämän jälkeen Tumi veljen
heidän joka omisti Gusnavan

KUOLLEEN VELJEN KUNNIAKSI

Teksti riimukivessä Ruotsin Skarbyssä kuuluu: Kaulfr ja Autir pystyttivät tämän kiven jälkeen veljensä Tumin, joka omisti Gusnavan (maalaiskylä).

VIIKINKIEN AIKA LOPPUI TAPPIOON BRITTEIN SAARILLA

Norjan kuningas Harald Ankara kaatui 25.9. v. 1066 Stamford Bridgen taistelussa 12 km itään Yorkin viikinkikylästä ja hänen mukanaan suuri osa viikinkien sotajoukosta. Viikinkiajan loppu oli käsillä. Englannin uudeksi hallitsijaksi tuli Normandiasta Vilhelm Valloittaja, joka 14.10. v. 1066 voitti Hastingsin taistelun.

Muualla Euroopassa kehityksen suunta oli sama. Vahvat kuninkaat olivat varustaneet sotajoukkoja, jotka pysäyttivät tehokkaasti viikinkien ryöstöretket. Samalla Pohjolan kuninkailla oli tarpeeksi tekemistä valtansa säilyttämiseksi kotimaissaan. Kuninkaan valtaistuin oli vaarallinen tuoli. Keskiajan alussa useimmat kuninkaat surmattiin muutaman vuoden kuluttua siitä, kun he olivat nousseet valtaan.

Pohjolan kuninkailla ei enää ollut myöskään varoja suurten viikinkijoukkojen varustamiseksi. Hopean virta idästä oli kauan sitten tyrehtynyt ja vuoden 1066 jälkeen hopeaa ei tullut enää Englannistakaan. Itämerenkauppa oli uusi tapa ansaita varoja ja valtataistelua kävivät nyt keskenään Pohjolan kuninkaat ja saksalainen kauppakaupunkien liitto Hansa.

Pyhään sotaan vääräuskoisia vastaan ryöstöretkien sijasta

Vaikka viikinkiretket loppuivat, eivät Pohjolan asukkaat lopettaneet matkustamista. Mutta he kulkivat nyt uusiin kohteisiin ja uusista syistä. Kuninkaat lähtivät pyhiinvaellusmatkoille todistaakseen hurskauttaan, kokeakseen seikkailuja ja tavatakseen vieraita ruhtinaita, joista voisi tulla tärkeitä liittolaisia.

Norjan kuningas Olavi Haraldinpoika sai lisänimen »Pyhä» käytyään pitkällä pyhiinvaellusmatkalla Ranskassa ja Espanjassa 1012-13. Matkalla hän vieraili apostoli Jaakobin haudalla Santiago de Compostelassa, joka oli eräs Euroopan tärkeimmistä pyhiinvaellusten kohteista.

1100-luvun alussa Tanskan kuningas Erik Ejegod lähti pyhiinvaellusmatkalle Jerusalemiin. Hän kulki vanhoja viikinkireittejä pitkin Venäjän jokia ja vieraili Bysantin eli Itä-Rooman keisarin hovissa tapaamassa sen viikinkikaartia. Erik Ejegod ei päässyt perille Pyhään Maahan, vaan kuoli Kyproksella 1103. 1071 turkkilaiset valloittivat Jerusalemin ja 1095 paavi kehotti Euroopan kristittyjä ruhtinaita lähtemään ristiretkelle ja vapauttamaan Jerusalemin vääräuskoisista. Ristiretkeläisille oli luvassa vastaava synninpäästö kuin pyhiinvaeltajille. Suurmiehiä ja ruhtinaita kaikkialta Euroopasta kokoontui yhteen ja lähti 1096 ensimmäiselle ristiretkelle Pyhään Maahan. 1099 ristiretkeläisten onnistui vallata Jerusalem takaisin.

Uskonnollisia matkamuistoja kaukaisilta mailta

Pyhiinvaeltajien matkoiltaan Pohjolaan tuomat esineet olivat uskonnollisia symboleja, eikä niillä aina ollut välitöntä arvoa. Eräs esimerkki ovat kotilonkuoret, joita pyhiinvaeltajat kantoivat merkkinä siitä, että olivat vierailleet apostoli Jaakobin haudalla Santiago de Compostelassa.

Muita uskonnollisia matkamuistoja olivat hienosti valmistetut ristit, jotka samalla olivat pieniä koteloita ja sisälsivät esim. sälön Kristuksen rististä, Neitsyt Marian hiuksia tai palasen kuolleen pyhimyksen luuta. Toinen symboli pyhiinvaellusmatkoilta ja ristiretkiltä oli ristilippu. Se on mm. kuvattu tanskalaiseen kolikkoon 1100-luvulta. Ristilipusta tuli sittemmin kaikkien Pohjolan maiden kansallislippu.

Viikinkiveri virtaa yhä Euroopan ruhtinassuvuissa

Ennen kuin viikinkien oli luovuttava vallastaan Euroopassa, he olivat ehtineet jättää pysyvät jälkensä monin paikoin. Pohjoisista kielistä ja paikannimistä on yhä vielä jäänteitä Englannissa, Irlannissa ja Normandiassa. Pohjoismaisten paikannimien levinneisyys on erityisen selvää Itä- ja Luoteis-Englannissa. Noin 850 paikannimellä on pohjoismainen pääte -by, esim. Derby ja Ormesby, ja monissa on päätteenä -thorpe eli pohjoismainen pääte -torp, esim. Towthorpe. Irlannissa viikinkiaika alkoi laajoilla sotaretkillä, mutta viikingeistä tuli pian osa saarten normaalia elä-

KOTELO PYHÄLLE SIRULLE
Hopearisti on tuotu Tanskaan Itä-Roomasta noin vuonna 1100. Se on ollut kaksiosainen kotelo pyhäinjäännökselle, esim. sirulle Jeesuksen rististä.

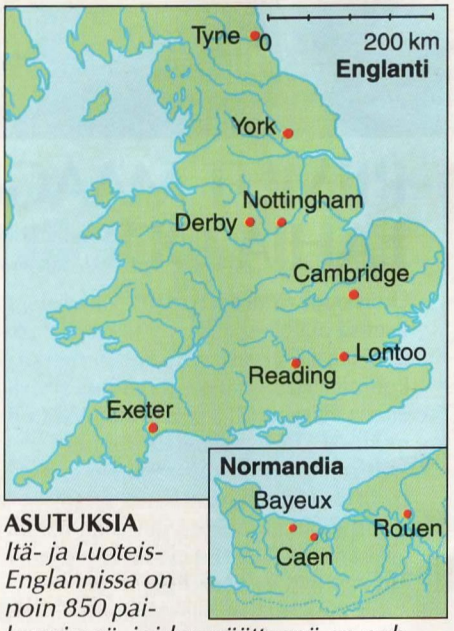

ASUTUKSIA
Itä- ja Luoteis-Englannissa on noin 850 paikannimeä, joiden päätteenä on pohjoismainen -by, esim. Derby. Englannin kartasta näkyy, minne viikingit asettuivat. Normandian kartta kertoo alueet, joilla oli pohjoismaista asutusta.

mää. Kaikki Irlannin suuret kaupungit, Dublin, Wexford, Waterford ja Limerick, ovat viikinkien perustamia. Normandiassakin on edelleen pohjoismaisia paikannimiä, esim. Bolbec, joka on ranskannos norjalaisesta paikannimesta Bolbaek. Ja vaikkakin Normandian hallitsija 1000-luvun puolivälissä ja Englannin valloittaja Vilhelm oli ranskalainen, niin hänen esi-isänsä olivat viikinkejä. Viikinkien jälkeläiset tekivät Normandiasta erään vahvimpia valtoja 1000- ja 1100-lukujen Euroopassa.

Tanskan kuningas hallitsi Pohjolaa Englannista

Viimeinen suuri viikinkikuningas oli Knuut Suuri, Englannin kuningas Ethelred Neuvottomalta 1013 valloittaneen Sven Kaksiparran nuorempi poika. Sven Kaksiparta kuoli 1014 ja Knuut seurasi isäänsä valtaistuimelle ja vahvisti asemiaan Englannissa 1017 avioitumalla Ethelredin lesken Emman kanssa.

Knuut hallitsi Englantia kovalla kädellä ja käytti keräämiään rikkauksia vahvistaakseen valtaansa Pohjolassa. Siten hän saattoi tietyin oikeuksin kutsua itseään 1028 »kuninkaaksi Englannissa, Tanskassa, Norjassa ja osassa Ruotsia''.

Knuut Suuren kuoltua 1035 valtakunta romahti. Skandinaavit eivät menettäneet mielenkiintoaan Englantia kohtaan, mutta englantilaiset suurmiehet kokosivat voimansa yhteistä vihollista vastaan ja Pohjolan miesten kaikki yrityksen saada uudelleen jalansijaa Englannissa lyötiin takaisin. Tanskan kuningas Sven Estridinpoika yritti 1070 kumota Vilhelm Valloittajan valtaistuimelta, mutta sen jälkeen skandinaavit eivät koskaan enää saapuneet Englantiin sotaisin aikein. Sensijaan he olivat tervetulleita kauppiaina ja käsityöläisinä. Monet Vilhelm Valloittajan ajan englantilaiset rakennukset, mm. Southwellin katedraali, on koristeltu pohjoismaisin kuvioin.

Suuret rahtilaivat syrjäyttivät kapeat viikinkialukset

Viikinkien ylivoimaisuuden taanneen pitkän laivan syrjäytti nyt pyöreä ja kömpelö alustyyppi koggi, joka ei ollut kovin merikelpoinen. Ketteryyden sijasta koggin kehittäjät panivat painoa sille, että laivaan saatiin mahtumaan mahdollisimman paljon tavaraa, sekä tykit. Hansakaupunkien koggeista tuli tavallinen näky Itämerellä. Viikinkiajan kauppapaikkojen ja kylien rannat olivat matalia hiekkarantoja, joille viikinkilaivat oli helppo vetää ylös. Nyt ne hylättiin ja siirryttiin käyttämään satamia, jotka olivat tarpeeksi syviä koggeille. □

POHJAN MIEHET PYHÄSSÄ SODASSA

◀ *Viimeinen viikinkiretki tehtiin 1066, mutta Pohjolasta matkustettiin sittemmin ristiretkille 1096, jolloin Jerusalem vallattiin takaisin turkkilaisilta.*

SUURIN VIIKINKIKUNINKAISTA

▶ *Knuut Suuri avioitui Englannin entisen kuninkaan lesken kanssa. Pari on tässä piirroksessa v:lta 1030 ja Knuut lahjoittaa ristiä Winchesterin kirkolle.*

VIIKINKILAIVAN KÖMPELÖ SEURAAJA

▼ *Leveällä ja pyöreällä koggilla ei ollut viikinkilaivojen purjehdusominaisuuksia. Ainoa yhteinen piirre on yksimastoisuus ja raakapurje. Koggi suunniteltiin kuljettamaan tykkien lisäksi mahdollisimman paljon tavaraa.*

VIIKINKIAJAN TAPAHTUMIA

POHJOLASSA

V. 793: Viikingit ryöstivät 8. kesäkuuta luostarin Lindisfarnen saarella Northumberlandin rannikolla Koillis-Englannissa.

V. 813: Tanskalaiset kuninkaat lähtevät sotaretkelle Vestfoldiin Oslovuonossa nostaakseen tanskalaiset valtaan Norjassa.

V. 823-24: Reimsin arkkipiispa Ebo käy Tanskassa lähetyssaarnaamassa.

V. 825: Pohjolan ens. rahat lyödään Hedebyssä.

V. 829-31: Lähetyssaarnaaja Ansgar vierailee ensi kertaa ruotsalaisten luona Birkassa.

V. 832: Viikingit ryöstävät Armaghin luostariyhteisön Irlannissa.

V. 840: Viikingit asuttavat Irlannissa mm. Dublinin, Waterfordin ja Limerickin.

V. 850: Pohjolan ens. kirkot rakennetaan Slesvigiin ja Ribeen Tanskassa.

V. 865: Tanskalaiset Lodbrokin pojat lähtevät sotaretkelle Englantiin.

V. 866-67: Viikingit valloittavat Yorkin.

V. 870-930: Viikingit asuttavat Islantia ja Altinget perustetaan.

V. 890: Norjalainen kuningas Harald Kaunotukka ryhtyy kokoamaan Norjaa valtaansa.

V. 950: Hedeby, Ribe ja Aarhus linnoitetaan vallein ja vallihaudoin.

V. 958: Tanskan kuningas Gorm Vanha haudataan Jellingissä.

V. 958-87: Harald Sinihammas Tanskan kuningas.

V. 965: Kristinusko tuodaan Tanskaan.

V. 980: Trelleborgin linnakkeet rakennetaan.

V. 985: Eerik Punainen asettuu Grönlantiin.

V. 987: Harald Sinihammas kuolee. Sven Kaksiparta on Tanskan kuninkaana vuoteen 1014. Lundin ens. kirkko rakennetaan.

V. 995: Norjan Kuningas Olavi Tryggvenpoika kokoaa Norjan. Olavi Sylikuningas Ruotsin kuninkaaksi.

V. 1000: Viikingit matkaavat Grönlannista Viinimaahan (Amerikkaan).

V. 1016: Sven Kaksiparran poika, Tanskan kuningas Knuut Suuri, valloittaa Englannin.

V. 1026: Knuut Suuri voittaa Ruotsin ja Norjan kuninkaat Helgeån taistelussa.

V. 1035: Knuut Suuri kuolee. Seuraaja Tanskassa Hardeknud, Norjassa Maunu Hyvä.

V. 1100-10: Ens. luostarit perustetaan Norjaan.

V. 1103: Lundiin Skoonessa tulee koko Pohjolan arkkipiispanistuin.

EUROOPASSA

V. 711: Arabien ens. tunkeutuminen Espanjaan.

V. 832: Ansgarista Hampurin arkkipiispa.

V. 834-37: Viikinkien sotaretkiä L-Euroopassa.

V. 840: Viikinkien ens. retket ylös Ranskan jokia.

V. 843: Ranska hajoaa kolmeen osaan. Viikingit talvehtivat ens. kerran Ranskassa.

V. 844: Viikingit ryöstävät Sevillan.

V. 845: Viikingit rosvoavat Hampurin ja Pariisin. Hampurin arkkipiispa muuttaa Bremeniin.

V. 851: Viikingit talvehtivat 1. kerran Englannissa.

V. 856-7: Viikingit rosvoavat Pariisin.

V. 876-79: Viikinkijoukot Englannissa asettuvat asumaan ja rakentavat kyliä.

V. 885: Viikingit piirittävät Pariisia.

V. 886: Alfred Suuri valloittaa Lontoon viikingeiltä.

V. 891: Saksalainen kuningas Arnulf voittaa viikinkien sotajoukon Belgiassa.

V. 911: Normandia perustetaan

V. 920: Arabien lähettiläs Ibn Fadhlan kohtaa viikinkejä Volgalla. Kuningas Edvard Vanhempi luovuttaa Keski- ja Itä-Englannin viikinkien valtaan.

V. 930: Viikingit ajetaan pois Bretagnesta.

V. 954: Norjan kuningas Eerik Verikirves karkotetaan Yorkista.

V. 962: Saksan kuningas Otto Suuri kruunataan Rooman keisariksi.

V. 966: Herttua Mieszko tuo kristinuskon Puolaan.

V. 988: Venäjä siirtyy kristinuskoon. Bysantin keisari Basilios II perustaa viikinkikaartin Konstantinopoliin.

V. 1031: Cordoban kalifaatti, arabien vallan keskus Euroopassa, hajoaa.

V. 1066: Viimeinen suuri viikinkien sotaretki Englantiin, jossa Norjan kuningas Harald Ankara kaatuu Stamford Bridgen luona. Normandian herttua Vilhelm valloittaa Englannin Hastingsin taistelussa.

V. 1071: Turkkilaiset valloittavat Jerusalemin.

V. 1085: Kristittyjen sotajoukko valloittaa Toledon arabeilta.

V. 1091: Normannit valloittavat Sisilian.

V. 1096: Ensimmäinen ristiretki 1096-99.

V. 1099: Kristityt sotajoukot valtaavat Jerusalemin.

V. 1100: Henrik I Englannin kuninkaaksi.

V. 1106: Henrik I yhdistää jälleen Englannin ja Normandian.

V. 1147: Toinen ristiretki Pyhään Maahan. Lissabon vallataan arabeilta.

VIIKINGIT V. 999 • Tieteen Kuvalehti 1994 • ©Bonniers Specialmagasiner • Toimitus: Hanne-Luise Danielsen • Taitto: Lisa Hage, Birgit Nebelin ja Hanne Asmus • Ruokaohjeet: Bi Skaarup • Kuvat: Nationalmuseet/Kööpenhamina, Den antikvariske Samling/Ribe, Vikingeskibsmuseet/Roskilde, Roskilde Museum, Biofoto/Kööpenhamina, Riksantikvarieämbetet/Statens Historiska Museer/Tukholma, Kulturen/Lund, Universitets oldsakssamling/Oslo ja Riksantikvaren/Oslo, Mary Evans Picture Library, English Heritage, British Library/London, Bibliotheque Nationale/Pariisi • Piirroskuvitus: Mette Langebaek ja Lena Untidt • Päätoimittaja: Birgitte Engen • Julkaisuvastaava: Michael Cordsen • Ladonta: ABK-Sats ApS • Repro: Söborg Repro • Paino: Werner Söderström Oy, Porvoo. 1994.